

KEMÂPAŞAZÂDE'NİN VAHDET-İ VÜCÛD RİSÂLESİ'NİN ALİ NİHAD TARLAN TARAFINDAN YAPILAN TERCÜMESİ*

ALİ NİHAD TARLAN'S TRANSLATION OF KEMÂPAŞAZADE'S VAHDET-İ WUJUD (UNITY OF EXISTENCE) TREATISE

Cemal BAYAK**

ÖZ

Kemalpaşazâde (ö. 1536) çok yönlü bir Osmanlı ilim ve devlet adamıdır. Kendisinden sonraki Osmanlı ilmi hayatında otorite olarak kabul edilmiş ve kendisinden sonraki Osmanlı ilmî hayat üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur.

Kemalpaşazâde'nin Allah'ın "vücûd"u ile ilgili yazdığı eserler bu konuya özel önem verdiğini ve bu konuya çok hassas yaklaştığını göstermektedir. *Vücûd Risâlesi* Allah'ın "vücûd"u hakkındaki tartışmaların önemli konularından olan Allah'ın zât ve sıfatlarını nasıl anlamak gerektiği hususunu ele almaktadır. *Vücûd Risâlesi*'nin çok sayıda yazma nüshasının bulunması ve matbu olarak da yayınlanması Osmanlı ilim hayatında bu eserin önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Ali Nihad Tarlan'ın (ö. 1977) bu eseri lise öğrenciliği yıllarında tercüme etmiş olması eserin 20. yüzyıl ilmi hayatında da etkin olarak yer aldığını göstermektedir. Tarlan'ın tercümesi onun bu yıllardaki bilgi seviyesini gösterdiği kadar onun Türkçe'ye hakimiyeti açısından da önemli bir gösterge durumundadır.

Çalışmada *Vücûd Risâlesi* içeriği ve Kemalpaşazâde'nin bu konudaki duruşu incelenecek ve Tarlan'ın bu eseri tercümesi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kemalpaşazâde, Ali Nihad Tarlan, Vücûd Risâlesi, Türk edebiyatında tercüme.

ABSTRACT

Kemalpaşazâde (d. 1536) is a versatile Ottoman scientist and statesman. He was accepted as the authority in the Ottoman scientific life after him and had a decisive influence on the Ottoman scientific life after him.

---

* Bu makale 17.10.2022 tarihinde dergimize gönderilmiş; 18.10.2022 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 30.10.2022 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atf şekli; Cemal Bayak, Kemalpaşazâde'nin Vahdet-i Vücûd Risâlesi'nin Ali Nihad Tarlan Tarafından Yapılan Tercümesi, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: 5-2 (2022), Karabük 2022, s. 175-211.

ISSN 2667-7253/e-ISSN 2687-3885, DOI: 107596/katud.31122022.007

** Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, cbayak@pau.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-9460-3360

The works written by Kemalpaşazâde on the wujud "body" of Allah show that he attaches special importance to this issue and approaches it very sensitively. The Treatise on Wujud of Allah deals with the issue of how to understand the essence and attributes of Allah, which is one of the important topics of the discussions about the "wujud" of Allah. Finding a large number of manuscripts and publishing them in print shows that this work has an important place in Ottoman scientific life.

The fact that Ali Nihat Tarlan (d. 1977) translated this work while he was a high school student shows that the work took an active part in the scientific life of the 20th century. Tarlan's translation is an important indicator in terms of his command of Turkish as well as showing his level of knowledge in these years.

In the study, the content of the *Wujud Treatise* and Kemalpaşazâde's stance on this subject will be examined and Tarlan's translation of the work will be evaluated.

Keywords: Kemalpaşazâde, Ali Nihat Tarlan, Wujûd Treatise, translation in Turkish literature

Giriş

Kemalpaşazâde (873/1469-940/1534) ve Ali Nihat Tarlan (1898-1978) ilmî seviyeleri kadar kişilikleri ile de büyük takdir görmüş şahsiyetlerdir. Her ikisi de ilme olan adanmışlıkları ve yüksek şahsiyetleri ile iz bırakmış iki büyük ilim insanıdır. Aralarında beş asra yakın bir zaman farkı olmakla beraber bu iki büyük ismin bir eserde buluştukları görülmektedir. İlim öğrenmeye olan gayretleri ile örnek olan bu iki ismin günümüz okuyucusuna örnek teşkil etmeleri dolayısıyla bir nebze tanıtılmasında yarar vardır. Tercüme edilen eserin sahibi ile eseri birbirinden koparmamak için önce eseri tercüme eden Tarlan, daha sonra da Kemalpaşazâde kısaca tanıtılmaya çalışılacaktır.

Ali Nihat Tarlan

Büyük bir varlığı olan ve medrese eğitimi de bulunan dedesi Hacı Ali Efendi'nin yedi çiftliğini Rusya'nın hakimiyetine geçen Dağıstan'da bırakarak Erzurum'a göç etmiştir. Erzurum'a hangi tarihte geldiği bilinmeyen Hacı Ali Efendi 2 Haziran 1859'daki Erzurum depreminde getirebildiği bütün mal varlığını kaybetmiş ve üzüntüsünden gözlerini kaybetmiştir.¹ Tarlan'ın babası Mehmed Nazif Bey 1276/1860 yılında burada doğmuştur.² Hacı Ali Efendi oğlu Mehmed Nazif Bey dokuz yaşlarında iken onunla beraber Dağıstan'a gidip geride bıraktığı çiftliklerden bir tanesini daha önce yanında çalışan ve oraya gittiğinde tesadüfen karşılaştıkları kendisine büyük saygı gösteren Ermeni asıllı

---

¹ Yusuf Ziya İnan, *Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan (Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri)*, İstanbul: Sıralar Matbaası, 1965, s. 15.

² Gönül Alpay Tekin, "Ali Nihat Bey'in Hayatı, Ali Nihat Bey'in Kişiliği", *Türklük Bilgisi Araştırmaları/Journal of Turkish Studies*, 3 (1979), s. 32.

bir Rus bir askerinin de yardımıyla satıp Erzurum'a dönmüşse de kısa bir süre sonra, Mehmed Nazif Bey 11-12 yaşlarında iken, vefat etmiştir. Tarlan'ın ana tarafından dedesi Kars Reisü'l-uleması Şekili Ali Efendi'dir.³

Mehmed Nazif Bey'in babasının vefatından sonra gittiği Kars tabyalarında "amele"liğe⁴ başlaması babasının vefatında ellerinde maddi bir birikim kalmadığını göstermektedir. Medrese eğitimi gören bir babanın oğlu olan Mehmed Nazif Bey'in içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla bu eğitimi alma imkanı bulamamasına rağmen büyük bir öğrenme tutkusuna sahip olduğu ve bütün zorluklara rağmen kendisini yetiştirmeye yöneldiği görülmektedir. Tarlan, babasının her gün bir buçuk saatten fazla yürüyerek gittiği tabyalarda çalışırken yemek aralarında Molla Camî'yi çalıştığını, geceleri ise kendi kendisine "Tâlîm-i Hesâp" adlı eserden hesap öğrendiğini ve bir hocadan Arapça okuduğunu; bu gayretin ürünü olarak bir sene sonra tabya katipliği imtihanını kazandığını aktarmaktadır.⁵

Okumaya düşkün bir kişi olan Mehmed Nazif Bey, 14 yaşında İstanbul'da evli bulunan baba bir ablasının yanına gelir.⁶ Gerekli olan lise seviyesi diploması olmamasına rağmen kendisini askeriyeye katip yetiştiren Menşe-i Küttâb-ı Askeriye'ye kabul ettirmiş ve bu okulu normal süresinden altı ay önce birincilikle mezun olduktan sonra hemen levâzım dairesinde görevlendirilmiştir.⁷ Tarlan, babasının bu yıllarda İstanbul'da bir yandan geçimini temin etmek için geceleri Defter-i Hâkânî koçanı doldurduğunu öbür taraftan kendisini yetiştirmek için sabahları okula gitmeden Beyazıt camiine gidip cami dersi gördüğünü, akşamları okul çıkışı bu koçanları verip parasını aldığını anlatmaktadır.⁸ Mehmed Nazif Bey 1901'de Üçüncü Ordu Muhasebeciği görevi için önce Manastır'a, daha sonra 1908'de Selanik'e tayin olur 1910'da emekli olunca İstanbul'a döner.⁹ Tarlan, "şair yaratılışlı" olduğunu ifade ettiği babasının *Divançe*'si 1327/1911 Beyazıt yangınında yanmıştır.¹⁰ *Bedraka-i Sadakat* isminde mensur bir eseri de bulunan Mehmed Nazif Bey

³ İnan, a.g.e., s. 15-16.

⁴ İnan, a.g.e., s. 16.

⁵ İnan, a.g.e., s. 16.

⁶ İnan, a.g.e., s. 17.

⁷ İnan, a.g.e., s. 17.

⁸ İnan, a.g.e., s. 17.

⁹ Günay Kut, "Tarlan, Ali Nihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, C. 40, s. 108.

¹⁰ İnan, a.g.e., s. 17.

1927 yılı Miraç Kandilinde (30 Ocak) vefat etmiştir.¹¹ Tarlan'ın babası hakkındaki “Ben maalesef bir çok sâhalarda onun kâbına varamam. O, bir âlemdi”¹² sözleri onun çok yönlü ve ilgilendiği konularda büyük gayret sahibi bir kişi olduğunu ifade etmektedir.

Ali Nihad İstanbul'da 1898'de Vezneciler semtinde dünyaya geldi. Annesi Ümmühanî Hanım babası Mehmed Niyazi Beyle teyze çocuklarıdır. Ali Nihad'ın ilk hocası onun eğitimine büyük önem veren babasıdır. Babası onun eğitimine 1901 senesinde Vezneciler'deki evlerinde bir kış günü elifba cüzünden başlatır.¹³ Tarlan babasından sadece okuma yazma değil Arapça ve Farsça da öğrenir.¹⁴ İlk tahsiline babasının 1901 yılında Üçüncü Ordu muhasebecisi olarak geldiği Manastır'daki Manastır Askerî Rüşdiyesi'nde başlayan Tarlan babasının 1908'de Selânik'e tayin edilmesi üzerine buradaki eğitimine Fransız Mektebi'nde devam etti. 1910'da İstanbul'a döndüklerinde önce Koska'daki Burhân-ı Terakkî Rüşdiyesi'nden daha sonra Vefâ İdâdîsi'nden (Lisesi) mezun oldu, 1917. Aynı yıl İstanbul Dârülfünûnu'na bağlı lisan şubesinin Farsça ve Fransızca bölümlerinden de mezun oldu.¹⁵ 1920'de Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu ve 1922'de Edebiyat Fakültesi'nde *İslâm Edebiyatında Leylâ ve Mecnûn Mesnevisi* isimli teziyle doktorasını tamamladı ve bu ünvanı alan ilk bilim adamı oldu.¹⁶ Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra *Şeyhî Divanı'nı Tetkik* adlı teziyle 1933'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne metinler şerhi doçenti olarak tayin edildi. 1941 yılında profesörlüğe yükseltildi ve 1972 yılında emekli oldu. 30 Eylül 1978 akşamı vefat eden Tarlan, İstanbul İçerenköy kabristanında aile mezarlığında toprağa verildi.¹⁷

Tarlan, *Güneş ve Yaprak* isimli eserinde “Hayatımdan bir kaç iz” başlığında babasının ona yedi-sekiz yaşlarında Sadî'nin *Gülistân*'ını okuttuğunu

¹¹ Tarlan babasının vefatı için yazdığı tarih manzumesini *Güneş Yaprak* isimli eserinin başına kaydetmiştir:
Sen bütün ömründü hakk-u dini sertac eyledin
Hame-i sertizine bidadi amaç eyledin
Bir mübarek genç idin defnolunmadın, çıktın göğ
Hak yolunda sen de Peygamberle mi'raç eyledin
Ali Nihad Tarlan, *Güneş Yaprak*, İstanbul: Anıl Matbaası, 1953, s. 5. (Metin eserdeki imlasiyla alındı.)

¹² İnan, a.g.e., s. 18.

¹³ Tarlan, a.g.e., s. 7.

¹⁴ İnan, a.g.e., s. 37.

¹⁵ Kut, a.g.e., s. 108.

¹⁶ İnan, a.g.e., s. 59.

¹⁷ Amil Çelebioğlu, *Ali Nihad Tarlan*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1989, s. 8.

ve İstanbul'a dönmeden okuduğu kitaplar arasında dönemin önde gelen yazarları yanı sıra Hâfız şerhlerini ve Cevdet Paşa'nın (1822-1895) *Kıyas-ı Enbiyâ*'sını da kaydettiği görülmektedir.¹⁸ Bu durum Tarlan'ın 10-11 yaşına geldiğinde Arapça ve Farsça öğrenmenin yanında önemli bir kültür ve edebiyat birikimine ulaştığını göstermektedir.

Tarlan ilk beytini¹⁹ Burhân-ı Terakkî Rüşdiye'sinde iken, ilk düzyazı çalışması *Mektepli* mecmuasında yayınlanan "Sarhoş" isimli yazısını Vefâ İdâdisi'ndeki öğrencilik yıllarında kaleme alır.²⁰ Tarlan, buradaki öğrencilik yıllarında, Servet-i Fünûn üsubu ile şiirler ve piyesler yazdığını, Fransızcadan çeviriler yaptığını²¹ ve arkadaşı Münir (Aktepe) ile Ömer Hayyam'ın (ö. 1131) rubailerinin önemli bir kısmını tercüme ettiklerini kaydetmektedir.²² Burada üzerinde çalışılan, kendi ifadesiyle " *Vücûd'* risalesi tercümesi de Tarlan'ın Vefâ İdâdisi'ndeki öğrencilik yıllarındaki çalışmalarındandır. Tarlan bu tercümenin sonunda tamamlama tarihini "17 Nisân 1331 Cuma" (30 Nisan 1915) şeklinde kaydetmektedir. Tarlan'ın, Kemalpaşazâde'nin Arapça-Farsça olarak kaleme aldığı İslam akidesinin en önemli konularından Allah inancı hususunun tartışıldığı derin bir bilgi birikimi gerektiren felsefî içerikli bir metni tercüme etmesi onun lise çağında çok yönlü büyük bir birikime ulaştığını göstermesi açısından önemlidir. Tarlan, ilmî ve sanat içerikli eserler vermeyi ömrünün sonuna kadar sürdürmüştür. Edebî içerikli düzyazı ve şiirlerinden bazılarını bir araya getirdiği iki eseri bulunmaktadır; *Güneş Yaprak*²³ ve *Kuğular*.²⁴ Ayrıca özellikle Farsça birçok eseri Türkçeye tercüme etmiştir. Tarlan, hem edebî²⁵ hem ilmî eserler kaleme alan, üretken bir araştırmacı ve edebiyatçı olarak kültür hayatımızda çok önemli bir yer kazanmıştır.²⁶

¹⁸ Tarlan, a.g.e., s. 8-9.

¹⁹ "Hançer-i aşkınla açtın sineme çok yareler/İşledi cangâhıma tir-i firâkın paraler", Tarlan, a.g.e., s. 9.

²⁰ İnan, a.g.e., s. 19.

²¹ Tarlan, a.g.e., s. 9.

²² Tarlan, a.g.e., s. 19.

²³ Tarlan, a.g.e.

²⁴ Ali Nihad Tarlan, *Kuğular*, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1970.

²⁵ Tarlan'ın bu yönü üzerinde yeteri kadar inceleme yapılmamıştır, Kut, a.g.e., s. 109.

²⁶ Ali Nihad Tarlan hayatı ve eserler üzerinde en çok yayın yapılan bilim adamlarındandır. Son olarak 2018'de Emrah Bilgin tarafından hazırlanan çalışmada Tarlan'ın eserlerinin ve onun ile ilgili bu yıla kadar yapılan çalışmaların bir araya getirildiği görülmektedir: Emrah Bilgin, "Ali Nihad Tarlan'ın Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerine Dair Bir Monografi Denemesi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı*, Yıl 4 (Aralık 2018), s. 11-56. Bu listeye, Muhammed Es'ad Erbili'nin Farsça şiirleri tercümesi (*Divân-ı Es'ad: Farsça/Türkçe* (Farça Bölümünü) Çev. Ali Nihad Tarlan, İstanbul: Erkam Yayınları, 1991, s. 9-122) ile Güler Güven'in *Ali Nihad Tarlan'dan Divan Şiiri Dersleri* isimli

Tarlan'ın klasik Türk edebiyatı sahasındaki çalışmaları ufuk açıcı niteliktedir. Darülfünûn'daki hocası Ferid Kam'ın (1864-1844) *Âsâr-ı Edebiye Tedkikât*²⁷ isimli eserindeki divan şiirinin muhtevasının tasnifi ile ilgili yaklaşımını *Şeyhî Divânı'nı Tetkik*²⁸ isimli eserinde uygulamış ve bu metot öğrencisi Mehmed Çavuşoğlu (1935-1987) tarafından *Necâtî Bey Divânı'nın Tahlil*²⁹ çalışması ile daha da geliştirilerek daha sonraki bir çok çalışmada uygulanacak olan divan tahlili çalışmalarının sistematik bir şablonu haline dönüşmesine rehberlik etmiştir. Bir diğer öğrencisi Harun Tolasa tarafından *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*³⁰ isimli doktora tezinde de uygulanan bu metot bir diğer öğrencisi Âmil Çelebioğlu'nun danışmanlığını yaptığı Cemal Kurnaz'ın *Hayâlî Bey Divânı Tahlil*³¹ isimli çalışmasına eklenen benzetmeler tablolarıyla daha sonraki tahlil çalışmalarına örnek teşkil eden bir şablon haline geldi.

Tarlan'ın klasik Türk edebiyatı çalışmalarına büyük katkısının olduğu bir diğer alan metin şerhi konusundadır. Tarlan'ın eski şerh anlayışının yerine geliştirdiği “şairin psikolojisi, hayatı ve çevresini öne alan”³² bu yeni yaklaşım kendisinden sonraki eski Türk edebiyatı çalışmaları kadar Türk edebiyatının diğer dallarındaki incelemelerde de benimsenmiştir. Tarlan, tenkitli divan metinlerinin hazırlanmasına öncülük etmiş ve bunu Ahmed Paşa, Necâtî Bey, Zâtî ve Hayâlî Bey divanları üzerinde uygulamıştır.³³ Tarlan bu çalışmalarıyla klasik Türk edebiyatı çalışmalarında kendi adıyla anılan bir ekolün kurucusu olmuştur.

Tarlan kişiliği ve hocalığı yönüyle de büyük takdir görmüştür. Öğrencileri kadar onu tanıyan yerli ve yabancı birçok bilim adamı ona duydukları saygı ve hayranlığı dile getirmişlerdir.³⁴ Bu iki zümreden alınacak örnekler onun kişiliğini daha iyi görmemizi sağlayacaktır. İran'lı Prof. Dr. Rızazade Şafak onunla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

Prof. Ali Nihad Tarlan bir edip ve şairden ziyade bir
İNSANDIR. Kendisinden işittiğim malumat ve bilhassa

çalışması (Haz. Hayri Ataş, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2009) da eklenmelidir. Tarlan'ın burada üzerinde çalışılan eseri de bu çalışmada yer almamaktadır.

²⁷ Halil Çeltik, *Ömer Ferit Kam ve Âsâr-ı Edebiye Tedkikatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1998.

²⁸ Ali Nihad Tarlan, *Şeyhî Divânı'nı Tetkik*, İstanbul: Sühulet Matbaası, 1934.

²⁹ Mehmed Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1971.

³⁰ Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1973.

³¹ Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı Tahlili*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.

³² Kut, a.g.e., s. 109.

³³ Kut, a.g.e., s. 109.

³⁴ İnan'ın eserinde çok sayıda öğrenci ve meslektaşının Tarlan hakkındaki düşünceleri yer almaktadır.

İran Edebiyatı hakkındaki bilgi herkesin takdirini çekecek derecede zengindi. Hala İran eş‘ârı arasında hayret edilecek bir hafızaya sahip olduğu şayan-ı takdirdir. Fakat Ali Nihad’ın belli başlı sıfatı, dediğim gibi ondaki insanlık nezaket ve asalettir. İnsan onunla konuştuğu zaman edebî ne olduğunu hisseder. Acaba edebiyattan en büyük gaye de bu değil midir.³⁵

Öğrencilerinin onunla ilgili düşüncelerini en iyi dile getirenlerden birisi de Mithat Sertoğlu’dur. Onun Tarlan’la ilgili ifadeleri bir hoca için söylenebilecek en güzel duyguları dile getirmektedir:

Hayatta meziyyet sahibi birçok kimse tanıdım. Lakin, kusursuz insan olarak tanıdığım iki kişiden biri Ali Nihat Tarlan’dır...

Düşünüyorum ve Ali Nihat Tarlan’ı tanımayan ve sevmiyenlere çok acıyorum. Sonra. Onlardan biri olmadığım aklıma geliyor da çok seviniyorum.³⁶

Tarlan, klasik Türk edebiyatı sahasında, aralarında Âmil Çelebioğlu, Gönül Tekin, Günay Kut, Halûk İpekten, Harun Tolasa, Mehmed Çavuşoğlu Mehmet Ali Tanyeri’nin de bulunduğu çok sayıda uzman isim yetiştirmiştir.

Kemalpaşazâde

Asıl adı Şemseddin Ahmed olmakla beraber Sultan Bayezid II’ye şehzadeliğinde lalalık yapan dedesi Kemal Paşa’ya nisbetle Kemalpaşazâde ve İbn Kemal künyesi ile tanınmıştır. Babası İstanbul’un fethinde de bulunan ve Sultan Bayezid II’in şehzadeliği döneminde onun maiyetinde bulunan Süleyman Çelebi’dir. 873/1469’da doğduğu kaydedilen İbn Kemal’in doğum yeri Edirne veya Tokat olduğu konusunda kaynaklarda ihtilaf bulunmaktadır.³⁷ Kemalpaşazâde önce askeriyeye girdiyse de ilmiye sınıfının ümerâdan daha çok itibar gördüğünü farketmesi üzerine medrese eğitime döndü. Çeşitli görevlerden sonra Zenbilli Ali Efendi’nin (1445-1526) vefatı üzerine şeyhülislam tayin edildi ve 940/1534’te vefatına kadar bu görevi sürdürdü.

Kemalpaşazâde sünnî akidenin doğru anlaşılıp anlatılması üzerindeki yüksek hassasiyeti dikkati çeken bir ilim adamı olarak öne çıkmaktadır. O bu hassasiyetini bu çalışmada tercümesi yer alan eserinde olduğu kadar, Allah’ın

---

³⁵ İnan, a.g.e., s. 94.

³⁶ İnan, a.g.e., s. 151.

³⁷ Şerafettin Turan, “Kemalpaşazâde” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 25, s. 238.

zâtı ile ilgili inancın nasıl olması ile ilgili diğer eserlerinde de sergilemiştir. Onun bu çerçevede Şah İsmail ve akidesini eleştirip şiilerle yapılacak bir savaşın meşru bir savaş ve cihad sayılacağını belirtmesi kendisinin sünni akide üzerindeki hassasiyetinin sonucudur. Kemalpaşazâde bu çerçevede Sultan Süleyman'ı da şiilerle mücadele konusunda teşvik etmiştir.³⁸

Onun bu duruşu takdir edildi ve katıldığı Mısır seferinde Yavuz Sultan Selim'den büyük ilgi gördü. Sefer dönüşü onun atının ayağından çıkan çamurun kendisinin kaftanına sıçramasından tedirgin olduğunu gören Sultan Selim'in "ulemâ atının ayağından sıçrayan çamurların medâr-ı zînet ve bâis-i mefharet" olacağını söyleyerek onu teskin ettiği ve bu kaftanın öldüğünde sandukasının üzerine örtülmesini vasiyet ettiği rivayet edilmektedir.³⁹

Kemalpaşazâde hadis, kelâm, fıkıh, felsefe, mantık gibi çeşitli alanlarda çok sayıda eser⁴⁰ kaleme alan çok yönlü bir ilim adamı olarak kendisinden önceki ilim adamlarıyla ilmî kudreti yönüyle mukayese edilerek sahip olduğu yüksek ilmî seviyeyi ifade etmek üzere kendisine "el-mu'allimü'l-evvel" ünvanı layık görülmüştür.⁴¹ Bu ilmî yetkinliğini birçok karmaşık konuyu cesaretle tartışmasında ve kendisinden önceki önemli ilim adamlarını tenkit etmekten kaçınmamasında sergilemiştir.⁴² Şer'î konularda fetva vermedeki dirayeti dolayısıyla ona verilen "müftî's-sekaleyn" (insanların ve cinlerin müftüsü) ünvanı çok az ilim adamı için kullanılmıştır. Mısır'da bulunduğu dönemde kendisini sınamak isteyen Mısır uleması onun üstünlüğünü kabul etmişlerdir.⁴³

Kemalpaşazâde tasavvufa muhalif değildir ve tasavvufun İslamî çerçevede bulunduğunu kaydeder. Ancak mutasavvıfların şer'î hududu

---

³⁸ Turan, a.g.e., s. 239.

³⁹ Turan, a.g.e., s. 238.

⁴⁰ Eserleri ile ilgili farklı çalışmalar yapılmışsa da bu konu kesin bir sonuca kavuşturulamamıştır. Ona atfedilen eserlerin sayısı 179-226 arası değişmektedir: İlyas Çelebi, "Kemal Paşazâde: Eserleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 25, 245. Onun hayatı ve eserleri ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır: Halis Demir, ve Kemal Çatılı, "İbn Kemal Üzerine Yapılan İlmî Çalışmalar", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2019), s. 151-178.

⁴¹ Turan, a.g.e., s. 238.

⁴² Mehmet Aydın, "İbn Kemal Paşa'da Varlığın Mahiyete Zait Oluşu: Cürcanî ve Devvanî'nin Görüşlerinin Eleştirisi", *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Ankara 10-15 Eylül 2007 Bildiriler Felsefe*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2008, s. 25-38.

⁴³ Turan, a.g.e., s. 239.

korunması konusunda çok hassastır.⁴⁴ Bu çerçevede İbn Arabî'nin (1165-1240) vahdet-i vücûd anlayışını eleştirse ve Firavun'un iman ile öldüğü görüşüne karşı sert fetvalar vermiş⁴⁵ olsa da İbn Arabî ile ilgili verdiği olumlu fetvalar Sultan Selim üzerinde etkili oldu. Bunun sonucu olarak hükümdar Mısır dönüşü Şam'da buldukları sürede onun kabrini buldurdu ve üzerine türbe yaptırdı.⁴⁶ İbn Arabî muhaliflerine karşı İbn Kemal'in onun kâmil bir mürid olduğu ve ona karşı çıkmayı sürdürenlerin sapıtmış olacağı fetvasını vermesi⁴⁷ İbn Kemal'in hissî değil ilmî sorumlulukla hareket ettiğini göstermektedir.

Vücûd Risâlesi

Allah'ın vücud sıfatı ile ilgili Hicri 4. yüzyıldan itibaren başladığı görülmektedir.⁴⁸ Yaratılanların Allah karşısındaki konumu ile ilgili tartışmalar kelimelerin en önemli konularından birisini teşkil etmiştir. Burada varlığın Allah'tan ayrı mı yoksa gayrı mı olduğu konusu bu tartışmaların odağını teşkil etmiştir. Varlıkta Allah'ın sıfatlarının tezahürünün nasıl anlaşılması gerektiği sorusu da bu tartışmaların bir başka önemli noktasını teşkil etmiştir. Bu tartışmalarda kullanılan ve ilk defa kimin tarafından kullanıldığı kesin olarak tespit edilememiş olmakla beraber takipçileri tarafından yaygın olarak İbn Arabî'ye (ö. 1240) atf edilen "vahdet-i vücûd" kavramı⁴⁹ bu tartışmalara farklı bir boyut kazandırmıştır. İbn Arabî'ye göre "varlık birdir, o da Hakk'ın varlığıdır."⁵⁰ Bu ifade "vahdet-i vücûd" kavramının doğmasının ve ona atfedilmesinin en önemli dayanağını oluşturmaktadır.⁵¹ Bu kavramın ifade boyutunun nasıl olması gerektiği hususu varlık konusunda İbn Arabî sonrası tartışmaların en önemli noktalarından birisini oluşturmuştur. Bu kavramın ifade etmek istediği manayı daha iyi karşılamak ve onun yaratıcı ile yaratılanın aynı olduğu şeklinde anlaşılması tehlikesine karşı İmam Rabbânî (ö. 1624)

⁴⁴ İlyas, Çelebi, "Kemal Paşazâde: Kelâma Dair Görüşleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 25, s. 244.

⁴⁵ Şükrü, Özen, "Kemal Paşazâde: Fikhî Görüşleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 25, s. 242.

⁴⁶ Turan, a.g.e., s. 239.

⁴⁷ Çelebi, a.g.e., s. 244.

⁴⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Vücûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, C. 43, s. 136.

⁴⁹ Ekrem Demirli, "Vahdet-i Vücûd" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, C. 42, s. 431.

⁵⁰ Demirli, a.g.e., s. 432.

⁵¹ Demirli, a.g.e., s. 432.

tarafından “vahdet-i şühûd” kavramının bu konuyu dile getirmedeki amacı ifade etmede daha doğru olacağı ileri sürülmüştür.⁵²

Kemâlpaşazâde'nin varlık konusunu tartıştığı dört risalesinin⁵³ bu tartışmanın farklı boyutlarını ele almaktadır. Kemalpaşazâde'nin bu ve diğer eserlerinde yaptığı analiz ve eleştirilerle “kelam, felsefe ve tasavvufun sentezini yapmayı ve Ehl-i sünnet doktrini aklî bakımdan temellendirmeyi hedeflediği”⁵⁴ görülmektedir. Kemâlpaşazâde bunu yaparken zaman zaman, bu eserde de görüldüğü gibi, İbn Arabî de dahil olmak üzere bazı mutasavvıfları eleştirmiştir.⁵⁵

Kemâlpaşazâde'nin “*Fî Beyâni'l-Vücûd*” ismi ile eski harflerle yayınlanan bu eserin yazma nüshalarının çokluğu onun çok okunduğunu göstermektedir. Bu nüshaların birçoğunda eserin adında “vahdet-i vücûd” ifadesi yer almaktadır.⁵⁶ Tarlan eseri “[*Vücûd*] *Risâlesi*” şeklinde kaydetmiştir.⁵⁷

Eser, “tarîk-ı hidâyete gitmek isteyenlere maşşûş bir risâledir”⁵⁸, ifadesiyle başlamaktadır. Bu ifâdeden Kemâlpaşazâde'nin, bu eserde Allah'ın ‘vücûd’ sıfatı ile ilgili nihâi düşüncelerini derli toplu bir şekilde dile getirmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Eserin ana konusunu varlığın Allah karşısındaki konumu, onun aynı mı yoksa gayrısı mı olduğu husûsu teşkil etmektedir. Eser konuyu kelam ilminde bu husûsta yapılan tartışmaları ehlinin anlayabileceği yoğunlukta bir üst dil kullanarak işlemektedir. Farsça olarak başlayan eserin önemli bir bölümü Arapçadır. Kemâlpaşazâde eserde İslam tarihinde önde gelen çok sayıda şair, bilim adamı ve mutasavvıftan yaptığı manzum ve mensur alıntılarla görüşlerini desteklemiştir. Yapılan bu alıntılar eserin içerisine son derece başarılı bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu metinler Kemâlpaşazâde'nin büyük bir ilmî, tasavvufî ve edebî birikime sahip olduğunu göstermektedir. Eserin dikkati çeken diğer bir yönü de konuyu tasavvufî boyuta da taşınması, Allah ile kendisine inanlar arasındaki sevgi hususunu da eserin ana konusu içinde ele almasıdır.

---

⁵² Demirli, a.g.e., s. 434.

⁵³ Çelebi, a.g.e., s. 243.

⁵⁴ Çelebi, a.g.e., s. 242.

⁵⁵ Özen, a.g.e., s. 242.

⁵⁶ Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa 34 Fa 1580, Vr. 234-237; Kastamonu Ktp 37 Hk 184832, Vr. 90-96.

⁵⁷ İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_1723-b. Kapak sayfası.

⁵⁸ Ali Nihat Tarlan, Vücûd Risâlesi Tercümesi, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_1723-b, s. 1.

Kemâlpaşazâde'nin eserdeki düşünceleri şu şekilde özetlenebilir: Ona göre, “her mevcûd; ya onuñ (Allah’ın) nûrunuñ sâyesidir yâhûd kendisidir.”⁵⁹ ve “Cenâb-ı Hâkk’a bir şey ittişâl etmediği gibi ondan bir şey de infişâl etmez.”⁶⁰ Bundan dolayı, “Hiç bir şey; Hâk’dan ayrı” düşünülemez.⁶¹ Yazar bu görüşlerini İbn Arabî’nin *Fusûsi’l-Hikem Şerhi*’nden küçük değişikliklerle aktarılan “Kâ’inâtın bir şey’i Hâk’dan ve Hâkk’ı ‘âlemden ‘arî olarak bilenler Allâh’ı şân-ı ulûhiyyetine lâyıkk olarak bilmezler” ifâdesiyle desteklemektedir. Bununla beraber, “Cenâb-ı Hâk; zât-ı ilâhisinde bütün şüretlerden münezzehdir”⁶² ve “Allah mümkinâtın mâddesi ve mevzû’u zan” edilmemelidir. Çünkü “Allâh, bu gibi evşâftan münezzehdir.”⁶³ Aynı şekilde Allah’ın “bir mü’miniñ kalbinde tecellî et”mesinde de “hulûl, tehayyüz, ittişâf, infişâl evşâfi” aranamaz.⁶⁴

Kemâlpaşazâde eserin sonunda denizi “hâkîkât-i vücûda” ve dalgaları da “mümkinât”a benzetirken, dalgaların “mevcûd olan mümkinâtın hâkîkâti telaqqî edil”mesinin “bütün hâkîkatlarıñ de vahdetine hükm” edilmesi sonucunu doğuracağı, dolayısıyla bunun da “mevcûd-ı hâkîkîyi hayâl-i ‘âkis menzilesine tenzil” etme ve “te’addüd-i vücûd” anlayışına götüreceğini söyleyerek “Fâzîlu’ş-Şerîf” olarak kaydettiği Şerîf Cürçânî’yi (ö. 1413) bu düşünceden dolayı eleştirmektedir.⁶⁵ Eleştirdiği bir başka düşünce de bazı mutasavvıfların, “terkîb kabûl etmeyen belki şîfât-ı müte’addidesi ‘aynı olan bir zât-ı vâhid vardır ki hadd-i zâtında ‘adem ve noğşân şâ’ibelerinden münezzeh ve hâkîkât-i vücûddur” düşüncesini taşımalarıdır. Kemâlpaşazâde bu düşüncenin de “te’addüd-i hâkîkât”a götüreceği ve dolayısıyla yanlış olduğu görüşünü savunmaktadır.⁶⁶ Eserin sonunda, “Ya’nî mevcûd-ı hâkîkî olarak zevât-ı müte’addide yoktur. Şîfâtı çok olan bir zât-ı hâkîkî vardır.”⁶⁷ ifadesiyle Allah’ın

⁵⁹ Tarlan, a.g.e., s. 1.

⁶⁰ Tarlan, a.g.e., s. 1.

⁶¹ Tarlan, a.g.e., s. 2.

⁶² Tarlan, a.g.e., s. 4.

⁶³ Tarlan, a.g.e., s. 6.

⁶⁴ Tarlan, a.g.e., s. 4.

⁶⁵ Tarlan, a.g.e., s. 6. Kemâlpaşazâde’nin Cürçânî’yi buradaki görüşler dışında da eleştirileri için bk. Mehmet Aydın, “İbn Kemal Paşa’da Varlığın Mahiyete Zait Oluşu: Cürçânî ve Devvanî’nin Görüşlerinin Eleştirisi”, *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Ankara 10-15 Eylül 2007 Bildiriler Felsefe*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2008, s. 25-38. Özkan Tekin, “İbn Kemal’in Bazı Metafizik Meseleler Konusunda Cürçânî’ye Yöneltilmiş Eleştiriler”, *Danışname*, 2 (2021), s. 191-210.

⁶⁶ Tarlan, a.g.e., s. 6.

⁶⁷ Tarlan, a.g.e., s. 6.

sıfatlarının zâtından ayrı olarak düşünölemeyeceğini ifade etmektedir. Kemâlpaşazâde'nin eserin özü sayılabilecek bu ifade ile zihinlerde Allah ile ilgili inancın nasıl olması gerektiğini en küçük bir belirsizliğe yol açmayacak bir yalınlıkta ifade etmekte ve zihinlerde oluşabilecek bir bulanıklığın önünü kesmeyi amaçlamaktadır.

Sonuç

Kemâlpaşazâde'nin bu eserinin Ali Nihad Tarlan'ın çalışmasından üç yıl kadar önce Midhat (Bahârî) tarafından yapılan tercümesi yayınlanmıştı.⁶⁸ Tarlan'ın bu tercümeyi görüp görmediği konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Midhat ve Tarlan'ın tercümeleri karşılaştırıldığında Tarlan'ın tercümesinin Türkçe açısından daha tabii bir dile sahip olduğu görölmektedir. Tarlan'ın, metne tercüme üslubundan uzak Türkçe bir söyleyiş kazandırmayı hedeflediği görölmektedir. Her iki tercümede de bazı küçük atlamalar görölmektedir. Bu atlamalar metnin anlam bütönlüğünü bozacak yoğunlukta değildir. Eser Türkçeye Muhammed Zakir Bakhtari ve Soner Kocaoğlu tarafından yeniden tercüme edilmiştir.⁶⁹ Çok yoğun içerikli bir metin olan eserin anlaşılabilmesi için açıklamalarla tercüme edilmesi daha yararlı olacaktır.

Ali Nihad Tarlan'ın hayatta iken metni neden yayınlamadığı bilinmemektedir. Eserin bilinen tek nüshasının Tarlan'ın Vefâ Sultânîsi müdürüne verdiği nüsha olması muhtemeldir. Eserin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığına nasıl intikal ettiği bilinmemektedir.

Tarlan'ın lise öğrenciliği yıllarında kaleme aldığı *Vücûd Risâlesi Tercümesi* onun bu yıllarda sahip olduğu bilgi birikimi kadar Türkçeye hakimiyetini de yansıtmaktadır. Çok yoğun bir felsefî içeriğe sahip olan bu eseri tercüme edebilmek için önce metni anlayabilecek bir İslâmî ve kelim ilmi ile ilgili bilgi birikimi gerekmektedir. Tarlan'ı tercüme üslubundan bu birikime sahip olduğu ve eseri tercüme ederken zorlanmadan Türkçenin hakim olduğu bir söyleyişle eserini kaleme aldığı görölmektedir. Eser bu yönüyle Tarlan'ın lise öğrenimi yıllarında Türkçeyi ne derece seviyeli kullandığını göstermekle onu daha iyi tanımamızı da sağlamaktadır.

Tercümenin kapak sayfasında kendisi ile ilgili verdiği bilgiler Tarlan'ın hayatı açısından bir belge özelliği taşımaktadır. Buradan onun Vefâ Sultânîsi'nde hangi yılda kaçınıcı sınıfta, hangi bölümde olduğunu ve öğrenci

---

⁶⁸ Midhat (Bahârî), *Leâl-i Meânî*, İstanbul: Artin Asadoryan ve Mahdumları Matbaası, 1328 (1912).

⁶⁹ Muhammed Zakir Bakhtari-Soner Kocaoğlu, "Kemâlpaşazâde'nin Beyânü'l-Vücûd Risâlesinin Tahlil Tahkik ve Tercümesi", *Universal Journal of Theology*, 6/1 (2021), s. 247-289.

numarasını öğrenmekteyiz. Çalışmanın kapak sayfasındaki takdimdeki ifade Tarlan'ın bu çalışmayı bir dersin sorumluluğu gereği olarak değil muhtemelen okul müdürüne olan sevgi ve saygısını göstermek için kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Tarlan'ın bu çalışması Türkçeye seviyeli bir tercüme örneği olması dolayısıyla ayrı bir değer taşımaktadır.

Vahdet-i Vücûd Risâlesi Tercümesi⁷⁰

Bihi

Felsefe-i mâ-ba'de't-ṭabî'adan

Mütebaḥḫirîn-i 'ulemâdan İbn Kemâl Ḥazretlerinin [**Vücûd**] risâlesinin
tercümesidir.

Mütercimi

Vefâ Sulṭânîsi onbirinci sınıf edebiyât şu'besi talebesinden 7 numarolu
(numaralı)

Ali Nihâd

Muhterem Müdür Bey Efendiye talebesinin nâçiz bir ithâfı (Tercümenin Kapak
Sayfası)

Bihi

Bu; ʔarîḫ-ı hidâyete gîtmek isteyenlere maḥşûş bir risâledir.⁷¹ Vücûd-ı ilâhî; nür-ı maḥzîdir. (Allah, yerlerin ve göklerin nürudur)⁷² Cenâb-ı Ḥaḫ; vâcibü'l-vücûd

⁷⁰ Tercüme metninin hazırlanmasında takip edilen hususlar şunlardır:

- a. Tarlan'ın tercümesindeki noktalama işaretleri birkaç istisna ile takip edildi.
- b. Tercümedeki parantez işaretleri tırnak işaretleri ile değiştirildi.
- c. Tercümede eksik olan parantez kapanışları veya açılışları tamamlandı.
- d. Tercümede atlanılan ve sadece metnin verildiği yerlerin tercümelemleri eklendi.
- e. Eserin aslında bulunan fakat tercümede bulunmayan başlıklar eklendi.
- f. Matbu metinde çoğu yerde ve Tarlan'da manzum metinlerin türünü belirten ifadelere yer verilmemiştir. Eserin yazma nüshalarında aynı manzum metinlere farklı nüshalarda farklı isimler, (bir nüshada "rubâ'î" ismi verilen metne diğer bir nüshada "nazm" ismi verilmesi gibi) verildiği görülmektedir. Bu çalışmada şiiirlere eserin Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi, Fazıl Ahmet Paşa 34 Fa 1580/71 nüshasında verilen başlıklar takip edildi.
- g. Matbu metinler eserin Midhat'ın tercümesinden alınmıştır.
- h. Hazırlayanın yaptığı eklemeler köşeli parantez içinde gösterildi.

⁷¹ Kur'ân-ı Kerim, Müzzemmil Süresi (73), âyet 19'a telmihte bulunmaktadır. Âyetin tamamının meâlî: "Şüphesiz bunlar bir öğüttür. Kim dilerse Rabbine ulaştıran bir yol tutar." (*Kur'an-ı Kerim Meâlî*, Haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011, s. 653).

ve maḥlûkât mümkinü'l-vücûd ve o nûr-ı maḥzîñ gölgesidir. (Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin?)⁷³. Burada zılden maḥşad kâ'inât üzerinde zıll-i tekevvündür. Ve her mevcûd; ya onuñ nûrunuñ sâyesidir. Yâhûd kendisidir. Bunu gör.

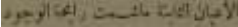
Ne kadar 'acîb, gölgeye nûrdan yakın (Ona şâh damarından daha yakınız).⁷⁴ ve nûra gölgeden uzak bir şey yokdur. A'yân-ı şâbite⁷⁵, râyiḥa-i vücûdu iştîmâm etmemiştir.⁷⁶ [Nazm] "Seniñ rişte-i ḥayâtîñ; dest-i meşîyyet-i ilâhiyyededir. Her taraftan tezâhür eder. Saña şâh damarıñdan daha yakındır. Dâlâlete düşme!"⁷⁷

⁷² Kur'an-ı Kerim, Nûr Süresi (24), âyet 35. Eserde âyetin burada tercümesi verilen ilk cümlesinin Arapça metni yer almaktadır. Âyetin tamamının meâli: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir." (*Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 388).

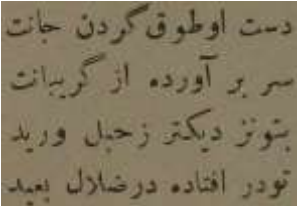
⁷³ Kur'an-ı Kerim, Furkân Süresi (25), âyet 45. Eserde âyetin burada tercümesi verilen ilk cümlesinin Arapça metni yer almaktadır. Âyetin tamamının meâli: "Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin? İsteseydi onu sabit kıları. Sonra biz güneşi gölgeye delil kıldık." (*Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 398).

⁷⁴ Kur'an-ı Kerim, Kâf Süresi (50), âyet 16. Eserde âyetin burada tercümesi verilen son kısmının Arapça metni yer almaktadır. Âyetin tamamının meâli: "And olsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şâh damarından daha yakınız." (*Kur'an-ı Kerim Meâli*, s. 575).

⁷⁵ "Eşyanın görünür hale gelmeden önce Allah'ın ilminde bilgi olarak mevcudiyeti, zâhir olan varlıkların Allah'ın ilmindeki mahiyetleri, gizli hakikatleri"ne verilen isimdir: (Süleyman Uludağ, "A'yân-ı Sâbite", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, C. 4, s. 198).

⁷⁶

Tarlan'da metnin tercümesi bulunmamaktadır. Tercüme Midhat (Baharî)'den alındı, (Midhat (Baharî), a.g.e., s. 19). Bu ifade İbn Arabî'nin (ö. 638/1240) *Füsûsü'l-Hikem*'inde geçmektedir: (İbn Arabî, *Füsûsü'l-Hikem*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye 1980: C. 1, s. 76).

⁷⁷ Beytin Farsça metni Tarlan'da bulunmamaktadır. Bu beyitler Şebüsterî'nin (ö. 720/1320) *Sa'âdet-nâme* isimli eserinde yer almaktadır: <https://ganjoor.net/shabestari/saadatname/bab1/fasl1/sh7>. Bu beyitler Şeyh Bahâ'î olarak bilinen Bahâeddin Âmilî'nin (953/1546-1031/1622) *Nan u Penîr* isimli eserinde de yer almaktadır. <https://ganjoor.net/bahae/nan-paneer/sh10>. Erişim: 20.08.2021.

‘Ālem tecellî-i Ḥaḡ ile görünen gözlerden ‘ibâretidir. O ḥalde intizâm-ı ḡa’inât; o varlık ve bu yokluk ile bâkîdir.

[Beyt] “O, yoklukta tecellî eden bir varlıktır. İşte intizâm-ı ‘âlem; o varlık ve bu yoklukla ḡâ’imdir.”⁷⁸ Vücūd-ı ilâhî; semâ-yı muṡlaḡıyyet ve ‘âlem-i ḡaybdan nüzül buyurmuş dâ’ire-i rü’yet ve ‘âlem-i imkânda tezâhür ederek ḡüsnünü muṡtelif âyînelerde görmüş. Ve her ma’kesde bir başḡa şuretle ‘arz-ı didâr etmişdir. Tecellîḡâh müte‘addid olduḡu için keşret zühür etmiştir.

[Beyt] “Cenâb-ı Ḥaḡ, yüz biñlerce âyîneye mâlikdir. Nür-ı ilâhî; hangi âyîneye teveccüh ederse orada ḡayât vücūd bulur.”⁷⁹ Cenâb-ı Ḥaḡḡ’a bir şey ittişâl etmediḡi gibi ondan bir şey de infişâl etmez.⁸⁰ [Beyt] “Nür-ı ilâhî güneş gibi deḡildir. ‘Ayb; âyîne ve gözdedir. Ebedî bir ridâ-yı ‘amâ arkasında şaḡlanan kimse, güneş karşındaki bayḡuşa beñzer.”⁸¹ Seniñle Vâcibü’l-vücūd arasında ḡâ’il olan ne zemindir ne gökdür. Kendine nisbet ettiḡiñ ‘âriyet bir varlıktır.

هتیت که در نیت کند جلوه مدام
زان هستی و نیستی عالم بنظام

78

Beytin şairi tespit edilemedi.

صد هزار آینه دارد شاهد مقسود من
روهر آینه که آرد جان در ویدا شود

79

, Selmân-ı Sâvecî’nin (ö. 778/1376) *Divân*’ında da görülmektedir:
<https://ganjoor.net/salman/divanss/ghazalss/sh214/>. Erişim: 20.08.2021.

سبحان الملك القدوس لا يتصل به شيء ولا يتصل عنه شيء

80

Bu ve buna yakın ifadeler Abdülkerim el-Cilî’nin eserinde olduḡu gibi, Allah’ın vücūdu bahsinin işlendiḡi birçok yerde geçmektedir. Kutbuddin Seyyidî Abdülkerim el-Cilî, *Gunyetu’l-Erbâbi’s-Semmâ’ fî Keşfi’l-Kinâ’ an Vücūhi’l-İstima’*, Beyrut: Kitâbu’n-Nâşirûn, 1971, s. 189.

نور خود ز آفتاب بریده است
عیب در آینه است و در دیده است
هر که اندر جانب جاوید است
مثل او همچو بوم و خورشید است

81

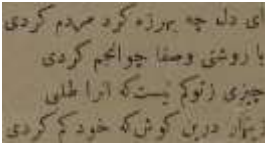
Beyitlerin Farsça metni Tarlan’da bulunmamaktadır. Beyitler Senâî’nin (ö. 525/1131) *Hadikatü’l-Hakika* isimli eserinde yer almaktadır: <https://ganjoor.net/sanae/hadighe/hdgh01/sh5/>. Erişim: 20.08.2021.

[Rubâ'î] “Ey gönül niçin beyhüde olarak haqîkat-ı insânı teharri ediyorsun. Seniñ aradığın ğayb olmamışdır. Saña mütemâdiyen tezâhür etmektedir. Diğķat et bu teharride kendini ğayb edersin.”⁸²

Sen mevcûd olmasan bile o, ebedî ve ezeli olarak vardır. /1/

“Kulum; baña vâcibâtdan başka nevâfili dađi işleyerek teķarrüb eder. Onu severim. Ve o zamân, onun kulağı, gözü, eli, ayağı, lisânı olurum. Benimle işidir, benimle görür, benimle ‘arz-ı iktidâr eder. Benimle yürür, benimle söyler.”⁸³ Sen, ne kadar ‘arz-ı maĥviyyet ederseñ saña haķikat; o kadar yaklaşıır. [Mışra‘] “Bir kere ondan ĥarice ayak at!”⁸⁴ (Öyle ise sebeplere yapışarak yükselsinler (bakalım!))⁸⁵ [Mışra‘] “Bir kere bu muzlim kıuyüddan çık ki cihânı göresiñ!”⁸⁶ Maĥabbet yolunun nihâyetinde (şenâ’iyyet) ĳalkar nür-ı Haķ tezâhür ederse sende (senlik) ĳalkar. “Haķ gelirse bâtil maĥv olur.”⁸⁷

[Rubâ'î] “Yolda senlik olursa ikilik meydâna çıkar. Râh-ı maĥabbetde ne kadar ilerilerseñ senlik ĳalkar. Sen o; olmazsın lâkin çalışırsan öyle bir maĥalle vâşıl

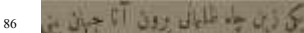
82 Rubainin Farsça metni Tarlan'da bulunmamaktadır. Tarlan'da beyitlerin tercümesi parantez içine alınmıştır. Beytin şairi tespit edilemedi.

83 Hadîs-i kudsî. Buhâri, Rikâk, hadis no: 6502. (*Hadislerle İslâm*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020, C. 2, s. 243).

84 Mısranın Farsça metni Tarlan'da bulunmamaktadır. Mısranın şairi tespit edilemedi.

85 Kur'ân-ı Kerim, Sâd Süresi (38), âyet 10. Eserde âyetin Arapça metninin burada tercümesi verilen son kısmı yer almaktadır. Âyetin tamamının meâli: “Yoksa göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin hükümranlığı onların mıdır? Öyle ise sebeplere yapışarak yükselsinler (bakalım!).” (*Kur'an-ı Kerim Meâlî*, s. 501-502).

86 Mısranın Farsça metni Tarlan'da bulunmamaktadır. Mısra Senâî'nin *Divân*'ında görülmektedir (ö. 525/1131?): <https://ganjoor.net/sanaee/divans/ghaside-sanaee/sh198>. Erişim: 20.08.2021.

87 Kur'ân-ı Kerim, İsrâ Süresi (17), âyet 81. Eserde âyetin Arapça metninin burada tercümesi verilen baş kısmı yer almaktadır. Âyetin tamamının meâli: “De ki: ‘Haķ geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkûmdur.’” (*Kur'an-ı Kerim Meâlî*, s. 310).

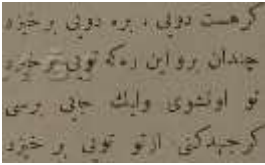

olursuñ ki senden senlik kaçkar.”⁸⁸ Feyz-i Hâk’da kuşur ve fütür yoktur ki uzak veyâ yakın olsun. Herkes kendi kabiliyyet-i tenevvüriyyesine göre o tecelliden behremend olur. O her zerre üzerinde müstaķil olarak tecelli eder. “Allāh maħlūkātı zūlmetde yaratdı, şoñra o nūrdan onlara serpdı”⁸⁹ buña işārettir.

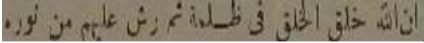
[**Lāyihā**]⁹⁰ Her zerre; mütekeşşirü’l-aşl olan bir nūrdan tenevvür etmiş değildir. “Yeryüzü, Rabbinin nuruyla aydınlanır.”⁹¹

[Beyt] “Kevn ü mekānda fā’il-i muħtār ve muķadderātı elinde tutan birdir. Eger başıñı ‘aķıl penceresinden dışarı ıkarırsañ bütün bu müte‘addid nūrların bir aşldan neş‘et ettigini göreceksin.”⁹²

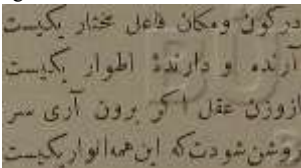
Hiç bir şey; Hâk’dan ayrı değildir. Ve hiç bir zerre yoķtur ki onda nūr-ı ilāhī leme‘ān etmesin. İşitmiyormusuñ ki “Üç kişi gizlice konuşmaz ki, dördüncüleri O olmasın”⁹³ buyuruluyor. Zāt-ı aķdes-i ilāhī zī-rūħ ve cemādātı muħtītir. Ve

88 Beyitlerin Farsça metni Tarlan’da bulunmamaktadır. Bu şiir Efdalüddin-i Kāşāni’nin (ö. 667/1268-69) rubāileri arasında bulunmaktadır: <https://ganjoor.net/babaafzal/robba/sh56>. Erişim: 20.08.2021.

89 Tarlan’da metnin tercümesi bulunmamaktadır. Tercüme Midhat’tan alındı, (Midhat, a.g.e., s. 23). Burada “Yüce Allah maħlūkātını karanlık içerisinde yarattı ve nurunu onlar üzerine yaydı. O nurdan kime isabet ettiyse o hidayete erdi. İsalet etmediği kimseler ise sapıttı” meālindeki hadisin ilk bölümü verilmektedir. Tirmizi, hadis no: 2642. (*Hadislerle İslām*, C.1, s. 477).

90 Eserin matbu ve birçok yazma nüshasında yer alan bu başlık Tarlan’da bulunmamaktadır.
91 Kur’ân-ı Kerim, Zümer Suresi (39), âyet 69. Eserde âyetin Arapça metninin burada tercümesi verilen kısım kaydedilmekle beraber tercümesi yer almamaktadır. Âyetin tamamının meāli: “Yeryüzü, Rabbinin nuruyla aydınlanır. Kitap (amel defterleri) ortaya konur. Peygamberler ve şahitler getirilir ve haksızlığa uğratılmaksızın aralarında adaletle hüküm verilir.” (*Kur’an-ı Kerim Medli*, s. 515).

92 Beyitlerin Farsça metni Tarlan’da bulunmamaktadır. Bahāeddin Âmilî’nin (ö. 1031/1622) *Keşkül* isimli eserinde görülmektedir: <https://ganjoor.net/bahaec/kashkool/d1b2/sh1/>. Erişim: 20.08.2021.

93 Kur’ân-ı Kerim, Mücādele Suresi (58), âyet 7. Eserde burada tercümesi verilen kısım âyetin ortasında yer almaktadır. Tarlan’da âyetin sadece bu kısmının Arapça metni vardır. Âyetin tamamının meāli:

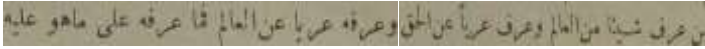
isti'dât zemîninde her varlık kudret-i ilâhiyye ile tohım-ı mevcûdiyyeti ekiyor. "Allâh'ı bulmakta şübhe edenler bilsinler ki her şey'i ihâta eden zât-ı ecell ü a'lâdır."⁹⁴ Ba'zî 'arif-i Hâk olanlar; "Kâ'inâttan bir şey'i Hâk'dan ve Hâk'ı 'âlemden 'ârî olarak bilenler Allâh'ı şân-ı ulûhiyyetine lâyiğ olarak bilmezler."⁹⁵ diyorlar.

[Rubâ'î] "Bir varlıkda nişâne-i vücûd; Hâk'tır. Ehl-i keşf nazarında⁹⁶ ma'kes-i cemâlullâhî; Hâk'tır. Onuñ fenâyâb olan zâhirine bakma onuñ künhüne vâkıf olursañ orada da ancak Hâk'ı göreceksin!"⁹⁷ "O'nun zatından başka her şey yok olacaktır."⁹⁸

Hüccetü'l-İslâm İmâm Gazzalî; *Mişkâtü'l-Envâr*'ında:

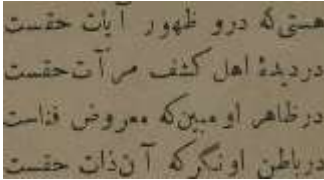
"Göklerdeki ve yerdeki her şeyi Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç kişi gizlice konuşmaz ki, dördüncüleri O olmasın. Beş kişi gizlice konuşmaz ki altıncıları O olmasın. Bundan daha az, yahut daha çok da olsalar, nerede olurlarsa olsunlar, O mutlaka onlarla beraberdir. Sonra onlara yaptıklarını Kıyamet günü haber verecektir. Allah, her şeyi hakkıyla bilir." (*Kur'an-ı Kerim Medîli*, s. 608).

⁹⁴ Burada Kur'ân-ı Kerim, Fussilet (41) Sûresi 54. âyete telmihte bulunmaktadır. "İyi bilin ki, onlar Rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. İyi bilin ki, O, her şeyi kuşatandır." (*Kur'an-ı Kerim Medîli*, s. 533).

⁹⁵

Bu ifade burada İbn Arabî'nin Fusûsî'l-Hikem Şerhi'nden küçük değişikliklerle nakledilmektedir: Müeyyüdüddin el-Cündî, *Şerhu alâ Fusûsî'l-Hikem*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1971, s. 235. (Metindeki tırnak işaretleri hazırlayan tarafından eklendi.)

⁹⁶ Keşf; zekânın bir hâmlende -mütevâli hâmlelerde degil- tanıyışı demektir. (Bu dipnot Tarlan'a aittir.)

⁹⁷

Rubâînin Farsça metni Tarlan'da bulunmamaktadır. Rubâî, Kadı Mir Meybüdü'nin (ö. 909/1503-1504) *Şerh-i Divân-ı Ali İbn Ebî Tâlib* isimli eserinde yer almaktadır. Rubâî eserin İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, BEL_Yz_K0510'da kayıtlı yazma nüshasında 12b'de yer almaktadır. Bu nüsha eksiktir. Beyitler eserin tam nüshasının word programı ile yapılan dizgisinde s. 39'da yer almaktadır: <https://archive.org/details/SharhEDivanEMansoobBaAmeerUl-MomineenAliBinAbiTalib-QaziKamaluddinMirHusainBinMu>. Erişim: 20.08.2021.

⁹⁸ Kur'ân-ı Kerim, Kasas Sûresi (28), âyet 88. Eserde burada tercümesi verilen kısım âyetin ortasında yer almaktadır. Tarlan'da âyetin sadece bu kısmının Arapça metni vardır. Âyetin tamamının meâli: "Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz."(*Kur'an-ı Kerim Medîli*, s. 435).

“‘Ārifler; semā-yı ḥaḳīkate ‘urūc etdikleri zamān o maḳamda var olarak ancak Cenāb-ı Ḥaḳḳ’ı gördüklerinde müttefiḳdirler. Ba‘zıları bu rü‘yeti ‘irfān-ı ‘ilmī ba‘zıları da ‘irfān-ı zevkī telaḳḳī ettiler. O zamān kendilerinden keşret fikri, külliyyen zā’il oldu. /2/ Ve ḥāl-i istiḡrāka vāşıl oldular. Artık onlarda ‘aḳl; icrā-yı ḥükm edemiyordu. Mebhūt oldular. Mevcūdiyyet-i şahsiyyeleri ḡayb oldu. Allāh’dan başka bir şey görmediler. Sarhoş olup bu ān-ı ser-mestīde ba‘zıları “Ene’l-Ḥaḳ”⁹⁹ “Sübḥānī mā a‘zame šānī”,¹⁰⁰ [Mısra’]¹⁰¹ “Mā fi’l-cübbeti ill’āllāh”¹⁰² dediler. ‘Āşıḳların ḡal-i sermestīdeki sözleri; ḡay olunur ve rivāyet olunmaz. Ve kendilerinden bu sekr-i lāhūtī zā’il olup ‘aḳlın zīr-i ḥükmüne tenezzül ettikleri zamān Allāh ile ittihādın ḡaḳīkī olmayıp şibh-i ittihād olduğunu añladılar. Bu; ‘āşıḳların ḡaleyān-ı ‘aşḳı zamānında “Sevdiğim bendir; ma‘şūḳum, benden başka bir kimse degildir.”¹⁰³ demelerine beñzer. İnsān; āyīneye bakdığı zamān ašlā āyīneyi görmez ve oradaki ḡayālını āyīne ile mütteḡid zan eder. Ve ḡadeḡde šarābı görür, ḡadeḡi šarābın rengi zan eder. Ve bunda me’lūf olunursa istiḡfār eder ve: (Nazm)¹⁰⁴ “Gerek piyāle-i šeffāf, gerek šarāb-ı šāf o ḡadar kesb-i riḳḳat etti ki birbirine beñzediler; tefriḳ müşkil oldu. Şanki o gördüḡüñ: šarābdır; ḡadeḡ degil. Veyā: ḡadeḡdir šarāb degil.” der.¹⁰⁵

⁹⁹ Ḥallāc-ı Mansūr (ö. 309/922). (Bu dipnot Tarlan’a aittir.) “Ben Hakk’ım/Allah’ım.” Metinde tercüme edilmemiştir.

¹⁰⁰ Ebāyezīd-i Bestāmī (ö. 234/848?). (Bu dipnot Tarlan’a aittir.) “Ben sübhānım/eksikliklerden münnezzehim. Benim şānım ne yücedir.” Metinde tercüme edilmemiştir.

¹⁰¹ Bu başlık eserin Fazıl Ahmet Paşa, Nurosmaniye yazma nüshaları ve matbu nüshada bulunmamaktadır.

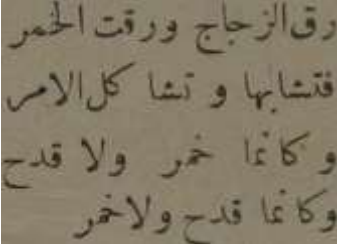
¹⁰² Muḡyiddīn-i ‘Arabī (ö. 638/1240). (Bu dipnot Tarlan’a aittir.) “Cübbemin altında Allah’tan başkası yoktur.” Metinde tercüme edilmemiştir.

¹⁰³

Mısranın Arapça metni Tarlan’da bulunmamaktadır. Mısra Ḥallāc-ı Mansūr’un (ö. 309/922) *Divān*’ında bulunmaktadı:

[http://wikifeqh.ir/%D8%AF%D8%DB%8C%D9%88%D8%A7%D9%86_%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%84%D8%A7%D8%AC_\(%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8\)](http://wikifeqh.ir/%D8%AF%D8%DB%8C%D9%88%D8%A7%D9%86_%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%84%D8%A7%D8%AC_(%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8).). Erişim: 20.08.2021.

¹⁰⁴ Bu başlık eserin Fazıl Ahmet Paşa nüshasında yer almamaktadır; eserin Nurosmaniye Kütüphanesi 4972 numara, vr. 90-96’da kayıtlı nüshasından alındı.

¹⁰⁵

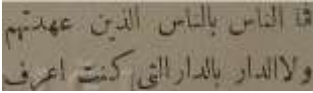
Cenâb-ı Hâk; bir kulu sevdiği zamân onu zâtından ifnâ eder ve şîfâtından tecrîd eder. Soñra kendi beķâsını onuñ fenâsı yerine¹⁰⁶ iķâme eder. (Şi'r) “O zamân insanlar;¹⁰⁷ dünyâ ve muhîfât eski gördüğüm gibi degildir.”¹⁰⁸ Ve kul; o maķâm-ı ‘ulvîye vâşıl olduğu zamân kendi fânî şîfâtından tecerrüd eder ve Cenâb-ı Hâk; onuñ üzerine kendi şîfât-ı bâķıyyesini ilbâs ederek¹⁰⁹ onuñ kulağı; gözü, ķalbi olur.¹¹⁰ Ve işte¹¹¹ bu zamânda söyleyen söylediğini söylüyor. (Şi'r) “Ķalbiñ leb-i haķıķat, teniñ anıñ kışırıdır. Çeşm-i idrâkiñi aç da kisve-i zâtında dost-ı haķıķiñiñ şüret-i kemâlini gör.”¹¹² ‘Avâm; vücûduna nazar ettiği zamân, hepsini post gördü. Havaş; dostu post ile berâber gördü. Bu iki maķâmdan geķen ‘âşık; hepsini dost gördü. Birincisi; derece-i hayvâniyette, ikincisi derece-i insâniyette,

Buradaki “der” kelimesi farklı bir kalemle sonradan yazılmıştır. Eserde şiirin Arapça metni kaydedilmiş, çevirisi yapılmamıştır. Şiir, Sâhib b. Abbâd'ın (ö. 385/995)'dir: <https://www.aldiwan.net/poem53635.html>. Erişim: 20.08.2021. Şiirin çevirisi Mîdhat'tan alındı, (a.g.e., 1328: 26).

Gazâlî'den yapılan alıntı burada sona ermektedir. İbn Kemâl'in eserinde ve Tarlan'ın tercümesinde bu durum belirtilmemiştir. Bu alıntının eserin Türkçe'ye çevirisindeki yeri için bk. Gazâlî (*Mişkâtü'l-Envâr*; Çev. Süleyman Ateş, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1994: 31-32). Bu alıntın eserin Arapça aslındaki yeri için bk. Al-Ghazâlî (*Mişkâtü'l-Envâr: The Niche of Lights*, (İngilizce'ye notlarla çeviren David Buchman, Provo, Utah: Brigham Young University Press, 1998: 17-19). Eserin Arapça'sı ile İbn Kemâl'in eserindeki alıntı arasında birkaç yerde farklılık bulunmaktadır.

¹⁰⁶ Metinde burada önce “üzerine” kelimesinin yazıldığı, sonra üzeri çizilerek onun üstüne “yerine” kelimesinin yazıldığı görülmektedir.

¹⁰⁷ Bu kelimedden sonra yazılı olan “gördüğüm” kelimesinin üzeri karalanmıştır.

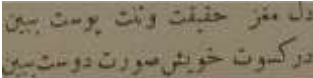

¹⁰⁸ Eserde şiirin Arapça metni kaydedilmemiştir. Kadim Arap şiirinden olup İbn Abbâs'ın (ö. 68/687-688) söylediği çok nakledilen bir sözdür: Ahmed b. Yusuf es-Semîn el-Halebî, *ed-Dürrü'l-Masûn fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, Şam: Daru'l-Kalem, 1991, C. 7, s. 120.

¹⁰⁹ Bu kelimedden sonra yazılı olan “Cenâb-ı Hâk” kelimesinin üzeri karalanmıştır.

¹¹⁰ Burada yukarıda bahsi geķen (Buhâri, Rikâk, hadis no: 6502. (*Hadislerle İslâm*, C. 2, s. 243)'de kayıtlı hadis-i kudsiye telmihte bulunmaktadır.

¹¹¹ Bu kelime sonradan farklı bir kalemle “bu” kelimesinin üzerine yazılmıştır.

¹¹² Eserde şiirin Farsça metni kaydedilmiş, çevirisi yapılmamıştır. Şiir Şâh Nimetullah-ı Velî'nin (ö. 834/1431) bir rubaisinin ilk iki mısramında görülmektedir: <https://ganjoor.net/shahnematollah/robaeeshv/sh265>. Erişim. 20.08.2021. Şiirin çevirisi Mîdhat'tan alındı, (Mîdhat, a.g.e., s. 27).

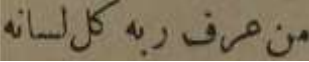
ve üçüncüsü derece-i rabbâniyettir.¹¹³ Hepsini post gören hiç bir şey görmediği için bir şey söylemedi. ‘Āşık; bir şey söyleyemedi. Bu kı̄l u kâl; dostu post ile berâber görenlerdedir.

Uzak olan; ne söyleyebilir ki bir şey bilmez. Yakın olan; ne söyleyebilir ki mecâlî yoktur.¹¹⁴ “Rabbini bilen, dilini başka şeylere kilitler/dilini onun zikriyle yormaya devam eder.”¹¹⁵ Derece-i insâniyete irtikâ edenler güft ü gûda qalır çünkü daha arıyorlar.

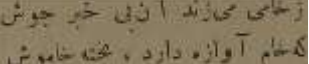
(Beit) “O cāhiliñ cûş u ħurūşu; ħamlığındandır. Zirā ħam bağırrır, çağırır. Faqat pişmişler; dā’imā sūkūtu muĥāfaza ederler.”¹¹⁶ Derecât-ı maĥabbet; ikidir. Biri Cenāb-ı Ĥaqq’ın insānları sevmesi (yuĥibbuhum) [Allah onları sever] diğeri; insānlarıñ Cenāb-ı Ĥaqq’ı sevmesi (yuĥibbūnehu) [onlar onu/Allah’ı severler].¹¹⁷ (Yuĥibbuhum) kâsesinden şarāp içenler: (hüve) [o] dediler. Ve mütemekkindirler. Ve sermestîsi; ĥadd-i şübūtu¹¹⁸ /3/ tecāvüz edenler ya’ni maĥbūbunuñ elinden şarāp içenler (ene) [ben] dediler. Ve mütelevvindirler. (Ene) diyen maĥviyyet vādîsinde lisān-ı işbāt kullanandır. (Hüve) diyen lisān-ı

¹¹³ Bu kelimenin “rabbâniyette” kısmından sonra yazılan ibarenin üzeri karalanmış ve onun üzerine “dir” eki yazılmıştır.

¹¹⁴ Metindeki ibaresi Tarlan’da yer almamaktadır. “Sağır ve dilsiz olanların sıfatı ise.” Çeviri Midhat’tan alındı, (Midhat, a.g.e., s. 28). Burada Kur’ân-ı Kerim, Bakara (2) Süresi 18. âyete telmihte bulunmaktadır: “Onlar sağırdırlar (gerçekleri işitmezler), dilsizdirler (gerçekleri konuşmazlar), kördürler (gerçekleri görmezler). Artık (hakka) dönmezler ” (*Kur’an-ı Kerim Meâlî*, s. 5).

¹¹⁵

Tarlan’da sözün sadece Arapça metni kaydedilmiş, çevirisi yapılmamıştır. Yahya ibn Muaz es-Sûfi’nin (ö. 258/872) sözüdür: Ebu’l-Hayr, Şemsüddin Muhammed b. Abdirrahman b. Muhammed es-Seĥâvî, *El-Mekâsîdü’l-Hasene mine’l-Eĥâdisül-Müşteĥire*, Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-Arabî, 1985, s. 657.

¹¹⁶

Eserde beytin Farsça metni Tarlan’da yer almamaktadır. Şiir Feridüddîn-i Attâr’ın (ö. 618/1221) *Bülbül-nâme* isimli eserinde bulunmaktadır: <https://ganjoor.net/attar/bolbolname/sh2/>. Erişim: 20.08.2021.

¹¹⁷ Bu cümlede yer alan “yuĥibbuhum ve yuĥibbūnehu” ibareleri Kur’ân-ı Kerim, Mâide Süresi (5), âyet 54’de yer almaktadır. Âyetin tamamının meâlî: “ Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler. Onlar mü’minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlerle karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah’ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir.” (*Kur’an-ı Kerim Meâlî*, s. 127).

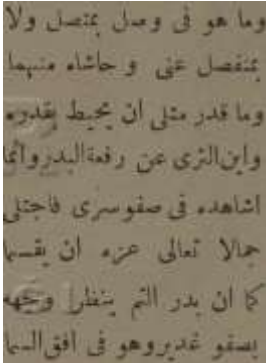
¹¹⁸ Bu tamlama bir sonraki sayfanın başında yanlışlıkla tekrar yazılmıştır.

beķā ile vādī-i fenāda söz söyleyendir. Ve bunların her ikisi de doğrudur. Ve sözleri; haķīkate muvāfıktır. (Ene) diyen; lafz-ı enāniyetle kendi nefsini irāde etmemiştir. Zirā o; kendiliginden çıķmış ve hūsne meczūb olmuştur. ‘Aynıyla bu hāle dūĉar olan Ebā Yezīd-i Beştāmī ĥazretleri (ķuddise sırruhu) (Sūbhānī mā a‘zame šānī) dedigi zamān inkār ettiler. O zamān Ebā Yezīd-i Beştāmī (ķuddise sırruhu) ĥazretleri:

-Allāh; ķuluñ lisānıyla kendisini taķdīs ve ta‘zīm ediyor, demiştir. Cenāb-ı Ĥaķ; bir ķulu sevdiği zamān kendi ķudretini onda izhār eder. Onu hüviyetinden tecrīd eder. Ve ķuluñ lisānıyla kendi söyler. “Hüve” diyenler sermestīlerinde mütemekkin ve vecd ve istiĝrāķına müteĥakkimdirler.

Cenāb-ı Ĥaķ; bir mü‘miniñ ķalbinde tecellī etti mi ķul: Cenāb-ı Ĥaķķ’ı ‘ayn-ı yakīn ile görür. Ćunki tecelligāh; onuñ başar-ı basīretidir. Lākin bu tecellide ĥulūl, teĥayyüz, ittīšāf, infīřal evřāfını aramamalıdır.¹¹⁹ (Şi‘r) “Benim (Hak ile) vuslatımda O ne benimle ittisal eder ne de benden munfasıl bulunur. İkisinden de münezzehtir. Benim kıymetim O’nun kıymetinin kuşatacak deĝildir. Toprak nerede, ayın yüksekliĝi nerede? O’nu sırrımın safında müşahede ettiĝimde yükselirim. Allah Teālā’nın cemālī bölünmekten münezzehtir. O’nun yüzü dolunay gibi görünür, O semānın ufkundayken ve berrak bir ĝölde dahi”¹²⁰

¹¹⁹ Tarlan burada önce “ķarıřtırmamalıdır” yazmış, daha sonra bu kelimenin üstünü kısmen çizerek “aramamalıdır” yazmıştır.

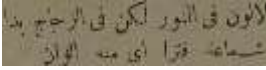

¹²⁰ Tarlan ve Midhat řiirin sadece Arapça metnini vermektedirler. Metnin çevirisi Bakhtari-Kocaoĝlu tercümesinden alındı, (Bakhtari-Kocaoĝlu, a.g.e., s. 275). řiirin kime ait olduĝu tespit edilemedi. İbn Acībe (ö. 1224/1809) bu beyitleri *Hallū‘r-Rumūz ve Meftāihū‘l-Kūnūz* isimli eseri kaynak göstererek nakletmektedir. İzzeddin Abdüsselam ibn Ahmed ibn Gānim’in (ö. 678/1280) bu isimde bir eseri bulunmaktadır. İbn Acībe’nin kaydettiĝi eser ona ait olan eser olmalıdır. İbn Acībe, Ebu‘l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Meĥdī el-Hasenī eř-Şazelī, *El-Fütūĥātū‘l-İlāhiyye fi řerhi‘l-Mebāhiși‘l-Asliyye*, Kahire: Ālemū‘l-fikr, [ty], s. 32.

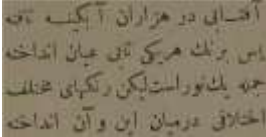
Cenâb-ı Hâk; zât-ı ilâhîsinde bütün şüretlerden münezzehtir. Ve eşyâ haqqındaki ‘ilm-i ilâhîniñ cevelân-gâhında ve merâtib-i tekevvünde her şüretle tezâhür etmiştir. (Şî‘r) “Nürda renk yoktur. Lâkin bir cama ‘aks ederse renk alır.”¹²¹

Allâh; her cihette tecellî eder faқаt hiç bir cihette bulunmaz. (Kıt‘a) “Binlerce billürda bir güneş parlıyor ve her biriniñ rengine göre muhtelif bir ziyâ; ‘aks ettiriyor. Faқаt bunlarıñ hepsi; ‘aynı nürdur. Lâkin mütenevvî‘ renkleri; aralarına ihtilâf ilkâ ediyor.”¹²² (Şî‘r) “Bir vech; iki âyîneye ‘aks ederse elbette her âyîne bir başka yüz; peydâ olur.”¹²³ /4/

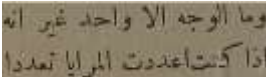
Nüfûz-ı nazar şâhibi olan Allâh’tan başka hiç bir zât görmez. Ve o zamân añlar ki bütün bu teğayyürât ve keşret; onuñ zâtından değil ahkâm ve şifâtındandır. Cenâb-ı Mevlânâ: (Meşnevî) “Halk, içinde şifât-ı zü‘l-Celâl’in parladığı bir göldür. Fezâdaki nâmütenâhî yıldızlarıñ ağan şudaki ‘akisleri gibi ‘ilm, qahr, ‘adl o şuda parlalar.”¹²⁴ Vâcibü‘l-vücûd; zât-ı ilâhîdir ki her halde bâkî ve şâbittir.

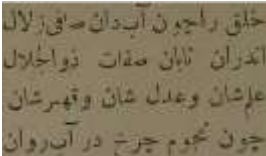
121 Tarlan beytin Arapça metninin sadece 2. mısraını kaydetmiştir. Beyit Molla Câmî’nin (ö. 898/1492) *Eşi‘atü’l-Lema‘âf*’ında bulunmaktadır: (Fahreddîn-i Irâkî, *Lema‘ât*, Tercüme ve Şerh: Ahmed Avni Konuk, Haz., Ercan Alkan, İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2011, s. 86). Bu beyit ve İbn Kemâl’in bu eserinde geçen diğer beyitlerden bazıları Seyyid Muhammed Hüseyin Hüseyinî Tahrânî’nin (ö. 1995) *Ma‘rifetü’lâh*, isimli eserinde de yer almaktadır (Beyrut: Daru’l-Mahacceti’l-Beyzâ, [ty], s. 233).

122 Eserde beyitlerin Farsça metni Tarlan’da yer almamaktadır. Şiir Fahreddîn-i Irâkî’nin (ö. 688/1289) *Divân*’ında bulunmaktadır: <https://ganjoor.net/eraghi/divane/ghasides/sh20/>. Beyitler burada 17 ve 19. sırada yer almaktadır. Erişim: 20.08.2021. Bu beyitler Irâkî’nin *Lema‘âf*’ında 11. Lem‘ât’da da yer almaktadır: (Fahreddîn-i Irâkî, a.g.e., s. 86).

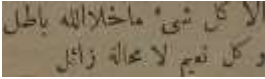
123 Beyit, Ebu’l-A‘lâ Afîfî’nin (ö. 1966), İbn Arabî’nin *Fusûsu’l-Hikem* ile ilgili eserinde bulunmaktadır: *Fusûsu’l-Hikem ve’t-Ta‘likatü Aleyh*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, [ty], C. 1, s. 76.

124

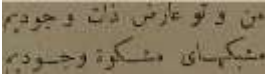
Ve mümkinü'l-vücûd; şuver ve ahvâldir ki dâ'imâ tebeddül eder. Hâk olan Cenâb-ı Hâk'tır. Ondân gayırısı bâtıldır. Yâhud "Bil ki Allâh'tan gayır olan her şey; bâtıldır."¹²⁵ Kâ'inât: muṭlak bir nûr-ı haḳîkînin muḫtelif şüretlerde görünmesidir. (Beyt) "Ben ve sen asıl varlığın 'arızî suretleriyiz... varlık kandilliğinin kafesleri mesabesindeyiz"¹²⁶ (Rubâ'î) "Gönlümüň bağı; feyż-i Hâk'tan gülşen oldu. Mâhiyetimiz; onuñ nûruyla parlağ oldu. Dîdâr-ı ilâhî bir güneş gibi teẓâhür ettiğî zamân cihân gözleri onu қаbûl ve iẓhâr eder."¹²⁷

Eserde beyitlerin Farsça metni Tarlan'da yer almamaktadır. Bu beyitler Mevlânâ'nın (ö. 672/1273) *Mesnevî*'sinin 6. defterindeki 3172-3173. beyitlerdir. (Mevlâna Celaleddîn, *Mesnevî*, Tercüme: Veled Çelebi İzbudak, Gözden Geziren: Abdülbaki Gölpınarlı, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2018, 3. Bsk., C. 6, s. 182).

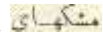

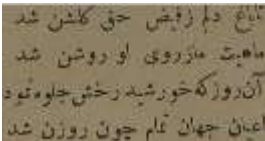
125

Tarlan, Cahiliye dönemi Arap şairlerinden olup İslâm'ı kabul eden Lebid b. Rebî'a'ya (ö. 40-41/660-661) ait bu beytin ilk mısraını ve tercümesini vermektedir. Beytin 2. mısraının çevirisi: "Her nimet de şüphesiz zevâle mahkûmdur." Hz. Peygamber onun bu sözünü takdir etmiş ve "Hiçbir şairin ağzından bundan daha doğru bir söz çıkmadı" (Buhârî, hadis no: 6147) buyurmuştur; Süleyman Tülücü, "Lebid b. Rebî'a" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, C. 27, s 122.

126

Bu beyit ve tercümesi Tarlan'da bulunmamaktadır. Bu beyit Mahmud Şebüsteri'nin (ö. 1340) *Gülşen-i Râz* isimli eserinde yer almaktadır: <https://ganjoor.net/shabestari/golshaneeraz/sh15/>. Erişim. 20.08.2021. Beyit eserdeki 291. beyittir. Beytin tercümesi eserin Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılan tercümesinden alınmıştır, (Şebüsteri, *Gülşeni Raz*, Çev., Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: Maarif Matbaası, 1944, s. 25). Beytin 2. mısraının ilk kelimesi eserin matbu nüshasında şeklinde yazılıdır. Kelimenin bu şekli ile vezni bozulmaktadır. Midhat'ın bu durumu fark edip matbu nüshayı takip etmediği görülmektedir (Midhat, a.g.e., s. 33). Eserin bazı yazmalarında da kelimenin matbu nüshasındaki gibi yazılı olduğu görülmektedir: Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi 37 Hk. 1848, vr. 139a.

127

Rubâînin Farsça metni Tarlan'da bulunmamaktadır. Rubâînin Kadı Mîr Meybûdî'nin (ö. 909/1503-1504) *Şerh-i Divân-ı Ali İbn Ebî Tâlib* isimli eserinde yer almaktadır. Beyitler eserin İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, BEL_Yz_K0510'da kayıtlı yazma nüshasında 13a'da yer almaktadır. Bu nüsha eksiktir. Beyitler eserin tam nüshasının word programı ile yapılan dizgisinde s. 39'da yer almaktadır: <https://archive.org/details/SharhEDivanEMansoobBaAmeerUl-MomineenAliBinAbiTalib->

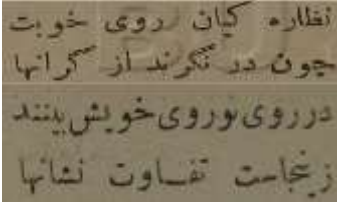

‘Ārif-i Hâk olanlar mecâz menzilesinden semâ-yı hâkîkate ‘urûc ettikleri zamân pek vâzîh olarak vücûd-ı ilâhîden başka bir mevcûd olmadığını gördüler. Ve (O’nun zatından başka her şey yok olacaktır).¹²⁸ Cüneyd-i Bağdâdî’den bu hadîş menkûldür: “(Ezelde) Allah vardı ve O’ndan başka hiçbir şey yoktu.”¹²⁹ Hattâ bu şadedde şu mişâl getiriliyor:

QaziKamaluddinMirHusainBinMu. Erişim: 20.08.2021. Rubâînin 2. mısraının 2. kelimesi matbu ve yazma nüshada aynı olmakla beraber archive.org’daki dizgi metinde “mâh-rûy” şeklindedir.

Buradan itibaren aşağıdaki bölüm Tarlan’ın çevirisinde bulunmamaktadır. Tarlan’ın çevirisinde bulunmayan kısımlar bu çalışmada İbn Kemâl’in eserini bir bütün olarak yansıtabilme için Midhat’ın çevirisinden buraya alındı:

“Mümkünü’l-vücûd denilen şeyler Vâcibü’l-vücûd’un dünyâda mir’atıdır. Āhirette emr-i ber-‘aks olur. Rûz-ı maşherde Cenâb-ı Hâk mazhariyyet-i ‘azîme ile tecellî eder. Bu şürette ki ehl-i ‘araşâtın hepsi anı görürler. Lâkin herkes i’tikâdı vechile görür. Bunu için denilmiştir ki:” (Midhat, a.g.e., s. 33) (Kıt’a)

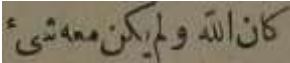

“Sen’in güzel yüzünü görenler, kenarlarından baktıkça Sen’in yüzünde kendi yüzlerini görürler. Alametlerin farklılıkları buradadır.” Midhat’da kıt’a tercüme edilmemiştir. Tercüme Bakhtari ve Kocaoğlu çevirisinden alındı: (Bakhtari-Kocaoğlu, a.g.e., s. 277). Bu kıt’a Enveri’nin (ö. 585/1189?) *Divân*’ında bulunmaktadır: <https://ganjoor.net/anvari/divan-anvari/ghazala/sh9>. Erişim. 20.08.2020. Şiir bu sayfadaki gazelin 5 ve 6. beyitlerindedir.

¹²⁸ Tarlan âyetin bu kısmının sadece Arapça metnini vermektedir; ibâre Kur’ân-ı Kerîm, Kasas Sûresi (28), âyet 88’de yer almaktadır. Âyetin tamamının meâli: “Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O’nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve kesinlikle O’na döndürüleceksiniz.” (*Kur’an-ı Kerim Meâli*, s. 435).

Burada aşağıdaki bölüm Tarlan’ın çevirisinde bulunmadığı için Midhat’ın çevirisinden buraya alındı:

“Hâk’ın bu yolda oluşu ve görünüşü vakten mine’l-evkât degildir; zamân ile teqayyüd etmez. Ezelen ve ebeden böyledir. Başka türlü taşavvur olunamaz.”. (Midhat, a.g.e., s. 34)

¹²⁹ Buhârî, hadis no: 3191. (*Hadislerle İslam*, C. 1, s. 231). Tarlan hadisin sadece metnini kaydetmektedir. Buhârî’nin rivayetindeki hadisin sonunda bulunan “ğayruhu” kelimesi Tarlan’ın kaydında bulunmamaktadır.

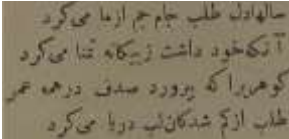
Metindeki aşağıdaki bölüm Tarlan’ın çalışmasında bulunmadığı için Midhat’ın çevirisinden buraya alındı: “hadîs-i şerîfini işittiği zamân (el’ân kemâ kân) ya’ni [şimdi de öyledir] buyurdu.” (Midhat, a.g.e., s. 34). (Çevirideki parantez işaretleri Midhat’a aittir.)

Bir zamân balıklar; ictimâ' ederek; ne kadar zamân var ki bize şu, şu deyip duruyorlar ve hayâtımızın onuñla kı̄'im olduğunu söylüyorlar faķaķ biz daha onu görmedik dediler. İķlerinden ba'zıları falân deryâda şuyu gösterecek 'âlim bir balık olduğunu ve oña mürâca'ât lüzûmunu söyledi. O deñize gittiler. Ve balığa şordular. 'Âlim balık; baña şudan başķa bir şey gösteriñiz ben o zamân size şuyu göstereyim dedi.¹³⁰ (Beyt)¹³¹ "Ne kadar seneler var ki gönül bizden câm-ı Cem istiyor. Hâlbuki o; oña mâlikdir. Faķaķ yabancıdan istiyor, Şâdef: bütün 'ömründe beslediği inciye leb-i deryâda ğayb olanlardan istiyor."¹³² Bu kelâmîñ zâhirinden (Şi'r) "Herkes bir göze sahiptir ama her göz farklı şeyler, farklı nitelikler, farklı bakış açılarına sahiptir ve farklı görür" neticesi çıkıyor ki "bu ehl-i 'ilme inkişâf eden bir sırdır."¹³³

Deryâ tebahhur eder. Buĥâr derler, terâküm eder buluķ derler, tekrâr temeyyû' eder yağmur derler. Birleşir ve aķar nehir derler. Deñize manşib oldu mu deñiz olur. Hâlbuki (Şi'r) "Deniz geçmişte nasılsa öyledir; sonradan meydana gelenlerse dalgalar ve nehirlerdir."¹³⁴ /5/

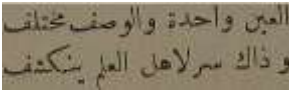
¹³⁰ Hattâ bir şâ'irimiz; bu mevķi'de şu mışra'ı söylemiştir: O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler. (Dipnot Tarlan'ındır.)

¹³¹ Fazıl Ahmet Paşa nüshasında bu başlık "Kı't'a" şeklindedir.

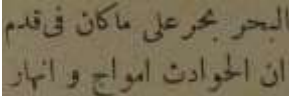
¹³²

Beyitler Hafız-ı Şirâzi (ö. 792/1390?) *Divân*'ında yer almaktadır: <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh143>. Erişim. 20.08.2021.

¹³³

Tarlan beytin ilk mısraını çevirmeden sadece metnini vermekte ve beytin mısralarını ayrı ayrı almaktadır. İbn Arabî'nin *el-Fütûhâtu'l-Mekkiyye* isimli eserinde yer alan bu beyti Fahreddin-i Irâkî'nin de *Lema'ât*'ına aldığı görülmektedir: (Fahreddin-i Irâkî, a.g.e., s. 85). Burada beytin *el-Fütûhâtu'l-Mekkiyye*'nin C. 3, s. 417'de bulunduğu kaydedilmektedir.

¹³⁴

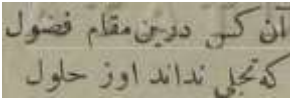
Tarlan beytin sadece Arapça metnini vermektedir. Beytin şairi tespit edilemedi. Beyit, Abdülganî en-Nablusî'nin (ö. 1143/1731) *Divânü'l-Hakâ'ik ve Mecmû'u'r-Rakâ'ik* isimli eserinde de geçmektedir: (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001, s. 213).

Vâcib te‘âlâ hazretlerini şağın mümkinâtiñ māddesi ve mevzû‘u zan etme. Zirâ Allâh; bu gibi evşâftan münezzehtir. Vâcibü’l-vücûd ile mümkinü’l-vücûd arasında ‘alâka; râbıta-i zühûr ve qabûldür. Yoğsa ittişâf ve hulûl degildir. Hattâ bu mevki‘de şu beyti söylemişlerdir. (Beyt) “Bu mağâmda irâd-ı fuzûl eden tecelli ile hulûlüñ beynini fâriğ olamamıştır.”¹³⁵

Yukarıdaki temsilâtan mağşad; iz‘ân ve tefehhüme mülâyim olarak ma‘külü mağşûsa beñzetmektir. Yoğsa Vâcib te‘âlânın mağlûğ ile ‘alâkası yoğtur.

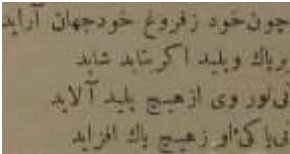
(Rubâ‘î) “Mādâm ki Cenâb-ı Hâğ; kendi nûruyla cihânı tezyîn ediyor. Temiz ve pis üzerinde de parlayabilir. Yalnız hûsn-i muğlak, pis ile kirlenmez ve temiz ile de tezâyüd etmez.”¹³⁶

Cenâb-ı Hâğğ’ı deñize ve emvâcı da mümkinâta teşbîhleri mâhiyât-ı qâbile heykelleri üzerinde eşer-i vücûd ve inbisâf-ı ma‘nevî irâ‘e etmesindedir ki buña şüfiyyûn; a‘yân-ı şâbite diyorlar. Deñizi hağıqât-i vücûda ve emvâcı da mümkinâta beñzetmeleri mağall-i tezâhür olduğı içindir. Yoğsa dalğalar; hadd-i zâtında deñiz olduğı için hâlîğ ve mağlûğ degildir. Ve irtibâtı yoğtur. Eger emvâc; mevcûd olan mümkinâtin hağıqâti telâğği edilirse evvelki mişâlden hâğıra geldiğı üzre bütün hağıqâtlariñ de vağdetine hûkm olunur. Hâlbuki zikr ettigimiz mişâllerden müte‘addid ma‘keste tezâhür eden bir mevcûd anlaşılr. Burada mevcûd-ı hağıqîyi hayâl-i ‘âkis menzilesine tenzîl ederlerse inkâr ettikleri bir şey’e ya‘ni te‘addüd-i vücûda qâ‘il olurlar. Fâzılı‘ş-Şerîf *Şerhu‘t-Tecrîd*¹³⁷ üzerine yazdığı hâşiyelerde bu şüretle idâre-i kelâm ediyor:

135

Tarlan‘da beytin çevirisi bulunmamaktadır. Çeviri Midhat‘tan alındı, (Midhat, a.g.e., s. 37). Beyit Senâ‘î‘nin *Hadîkatü‘l-Hakîka* isimli eserinde bulunmaktadır. <https://ganjoor.net/sanaee/hadighe/hdgh01/sh5>. Erişim 20.08.2021. Beyit bu sayfada 15. sırada yer almaktadır. Fahreddîn-i Irâkî‘nin de beyti *Lema‘âf*‘ına aldığı görülmektedir: (Fahreddîn-i Irâkî, a.g.e., s. 85).

136

Şiirin Farsça metni Tarlan‘da yer almamaktadır. Rubainin şairi tespit edilemedi.

¹³⁷ Nâsiruddîn Tûsî‘nin (ö. 672/1204) *Tecrîdü‘l-İ‘tikâd* isimli eserine Seyyid Şerîf Cürçânî‘nin (ö. 816/1403) yazdığı şerh. Bk. (Bekir Topaloğlu, “Tecrîdü‘l-İ‘tikâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, C. 40, s. 251).

“Terkîb qabûl etmeyen belki şîfât-ı müte‘addidesi ‘aynı olan bir zât-ı vâhid vardır ki hadd-i zâtında ‘adem ve noqşân şâ’ibelerinden münezze ve haqîkat-i vücûddur”, diyen bir kısım şüfiyyûn vardır, bundan te‘addüd-i haqîkat çıkar. Faqat butlânına dâ’ir bir burhân ikâme olunmamıştır.¹³⁸ Zât-ı haqîkîyi¹³⁹ deñize ve mümkünâtı tezâhürü olan emvâca teşbih ediyorlar ki burada var olan yalnız deñizdir. Faqat mebd’ zât-ı ulühiyyettir ki bu keşret onuñ tezâhürât ve vücûh-ı muhtelifesidir.¹⁴⁰

Ya’nî mevcûd-ı haqîkî olarak zevât-ı müte‘addide yoktur. Şîfâtı çok olan bir zât-ı haqîkî vardır. Bir âyet-i kerîmede: “O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah’tır. O, mülkûn gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah’tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır.”¹⁴¹ Faqat hâlikiyyet-i

¹³⁸ Tarlan’ın bu paragrafı kısaltarak tercüme ettiği görülmektedir. Paragrafta ifade edilenlerin daha iyi anlaşılabilmesi için Midhat’ın bu paragrafı çevirisi buraya alındı. Burada İbn Kemâl’in Cürçânî’den aktardığı bölümün Tarlan’inkinden farklı olduğu görülmektedir. Midhat’ın tercümesinde İbn Kemâl’in Cürçânî’den alıntıyı göstermek için tırnak içine aldığı ifade burada tek tırnak işareti ile gösterilmektedir: “Süfiyyeden bir cemâ’at vardır ki ‘mevcûd ancak Zât-ı Vâhid’dir. Anda aşlâ terkib olmayıp şîfât-ı müte‘addidesi vardır. İşte o şîfât-ı müte‘addide O’nuñ ‘aynı; ve haddi zâtında şevâ’ib-i ‘adem ve simât-ı noqşân-ı imkândan münezze olan vücûduñ haqîkatidir. Ve o Zât-ı Vâhid’e için kıyûd-ı i‘tibâriyye ile teqayyûd olduğu ecilden mevcûdât-ı mütemâ’ize manzûr olur’ diye zâhib olmuşlardır.” (Midhat, a.g.e., s. 38).

¹³⁹ Tarlan’ın çevirisinde İbn Kemâl’in metninde bu ve bundan sonraki cümlelerin de bulunduğu kısmın kısaltılarak tercüme edildiği görülmektedir. Konuyu akışının tam görülebilmesi için bu kısmın tamamının çevirisi Midhat’ın çevirisinden buraya alındı: “Seyyid Şerif yine bu bahş’e ‘â’id diğer bir yerde der ki: [Hiçbir şey, Vâcib Te‘âlâ’dan ayrı olamaz. Belki o, herşey’in haqîkatı ve ‘aynıdır. Eşyâ, ancak taqayyûdât ve te‘ayyûnât-ı i‘tibâriyye ile ha’iz-i te‘addüd ve imtiyâz olmuştur. İşte bunu, ba’zı mutaşavvîfın bahr ile ve bahriñ emvâc-ı mütekeşşire şüretlerinde zühûruyla temsil eylemişlerdir. Lâkin bu mişâlden ‘ancak haqîkat bahriñ vücûduyla anlaşılır’ demek bir zandır.” (Midhat, a.g.e., s. 39).

¹⁴⁰ Burada aşağıdaki bölüm Tarlan’ın çevirisinde bulunmadığı için Midhat’ın çevirisinden buraya alındı: Haqîkate âgâh olmayıp gâh mütefelsif ve gâh mutaşavvîf görünen ba’zı kimseler derler ki ‘silsile-i ‘aliyyeniñ müntehâsi vâhid, ve kül aña ya ibtidâ’ en veyâ bi-vâşıtatın ma‘lûl ve müsebbip olunca; vâhid: zât-ı haqîkî, kül: anıñ şü’ûn ve vücûhu olur.” (Midhat, a.g.e., s. 39).

¹⁴¹ Kur’ân-ı Kerim, Haşr Sûresi (59), âyet 23. Tarlan’da âyetin sadece Arapça metni bulunmaktadır. Âyetin tamamının meâli: “O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah’tır. O, mülkûn gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah’tır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır.” (Kur’an-ı Kerim Meâlî, s. 615).

ilâhiyye ile ma'lûl olan şîfât-ı mütekeşşire vardır.¹⁴² Bu Efâzîlû's-Şerîf'in sözleriyle tetâbuğ ediyor. Ve âyetlerde ancak bu istidlâl olunuyor. (Hîṭâm) 17 Nîsân 1331 (30 Nisan 1915) Cuma /6/

KAYNAKÇA

ABDÜLGANÎ EN-NABLUSÎ, *Dîvânü'l-Hakâ'ik ve Mecmû'u'r-Rakâ'ik*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001.

AHMED B. YUSUF ES-SEMÎN EL-HALEBÎ, *ed-Dürrü'l-Masûn fî Ulûmü'l-Kitâbi'l-Meknûn*, Şam: Daru'l-Kalem, 1991, 7 C.

AL-GAZÂLÎ, *Miškâtü'l-Envâr: The Niche of Lights*, (İngilizce'ye notlarla çeviren David Buchman) Provo, Utah: Brigham Young University Press, 1998.

ASLAN, Üzeyir, "Klâsik Türk Edebiyatında Tahlil Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 5/10 (2007), s. 77-94.

ATSIZ, Nihal, "Kemalpaşa-oğlu'nun Eserleri", *Şarkiyat Mecmuası*, 6 (1966), s. 71-112.

AYDIN, Mehmet, "İbn Kemal Paşa'da Varlığın Mahiyete Zait Oluşu: Cürcanî ve Devvanî'nin Görüşlerinin Eleştirisi", 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Ankara 10-15 Eylül 2007 Bildiriler Felsefe*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2008, s. 25-38.

BAKHTARÎ, Muhammed Zakir-KOCAOĞLU, Soner, "Kemalpaşazâde'nin Beyânü'l-Vücûd Risâlesinin Tahlil Tahkik ve Tercümesi", *Universal Journal of Theology*, 6/1 (2021), s. 247-289.

BİLGİN, Emrah, "Ali Nihad Tarlan'ın Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerine Dair Bir Monografi Denemesi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı*, Yıl 4 (Aralık 2018), s. 11-56.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, *Necâti Bey Dîvânı'nın Tahlili*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1971.

ÇELEBÎ, İlyas, "Kemal Paşazâde: Eserleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 25, s. 245-247.

ÇELEBÎ, İlyas, "Kemal Paşazâde: Kelâma Dair Görüşleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 25, s. 242-244.

ÇELEBİOĞLU, Amil, *Ali Nihad Tarlan*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1989.

ÇELTİK, Halil, *Ömer Ferit Kam ve Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1998.

DEMİR, Halis ve Kemal Çatılı, "İbn Kemal Üzerine Yapılan İlmi Çalışmalar", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2019), s. 151-178.

DEMİRLİ, Ekrem, "Vaḥdet-i Vücûd" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, C. 42, s. 431-435.

EBU'L-A'LÂ AFİFÎ, *Fusûsu'l-Hikem ve't-Ta'likatü Aleyh*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-Arabî, [ty], 2 C.

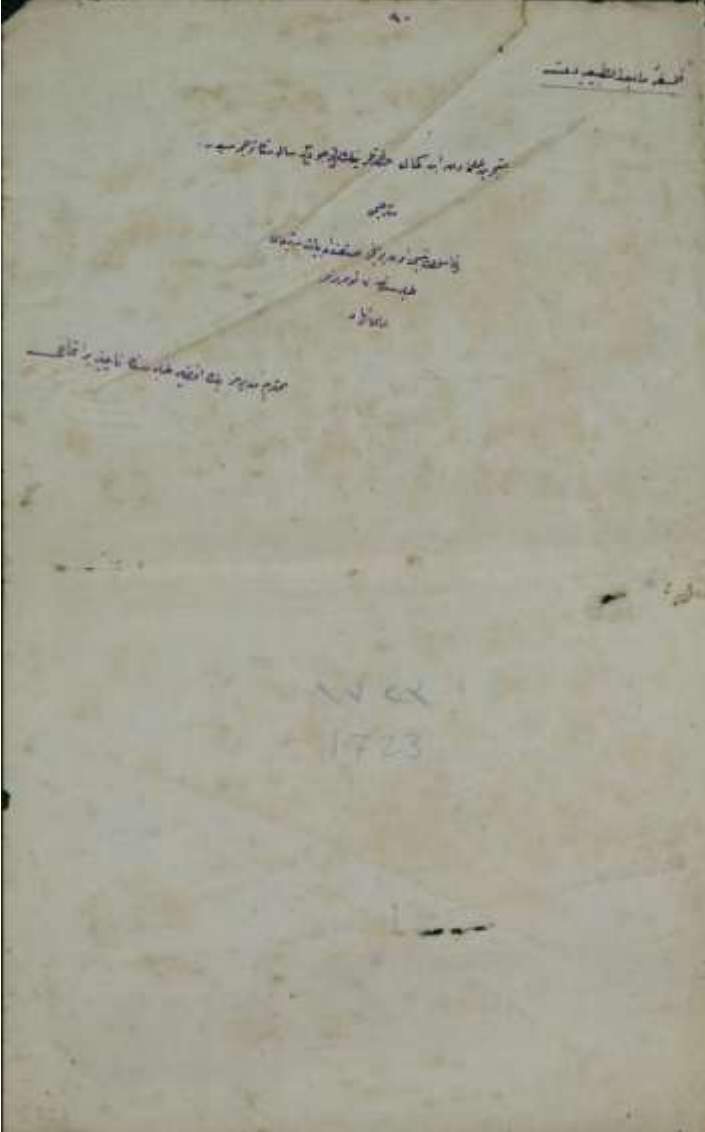
¹⁴² Tarlan ve Midhat'ın eserin son kısmını kısaltarak tercüme ettikleri görülmektedir. Bundan dolayı metnin bu kısmı Bakhtari-Kocaoğlu çevirisinden aktarıldı:

"Allah'ın (âyetteki) sözü, Fâdil Seyyid Şerîf el-Cürcanî'nin sözüne tatbik edildi. (Böylece bu iki söz), varlıkta bulunan mana hususunda müşterek oldu. Sonra bu sözlerde bir başka şey (mana), (bu) âyette olan onların zannettikleri şeye (manaya) delil olamaz. Zîrâ âyetin delâleti, Allah Teâlâ'nın sahip olduğu pek çok sıfatı üzerinedir. Amma âyette o sıfatların O'nun (Allah'ın) malulleri olduğuna dair ne bir delâlet ne de bir işaret bulunmaktadır." Bakhtari-Kocaoğlu, a.g.e., s. 279).

- EBU'L-HAYR, ŞEMSÜDDİN MUHAMMED B. ABDİRRAHMAN B. MUHAMMED ES-SEHÂVÎ, *El-Mekâsîdül'l-Hasene mine'l-Ehâdisül-Müştehire*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Arabî, 1985.
- ERDOĞAN, Kenan, "Kitâbiyât: Ali Nihad Tarlan, Kuğular, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1970", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı*, Yıl 4 (Aralık 2018), s. 696-704.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet, *Ali Nihad: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Sühulet Basımevi, 1937.
- FAHREDDİN-İ İRÂKÎ, *Lemaât*, Tercüme ve Şerh: Ahmed Avni Konuk, Haz., Ercan Alkan, İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2011.
- FAHRÎ, Macit, *İslâm Felsefesi Kelâmı Ve Tasavvufuna Kısa Bir Giriş*, Çev., Şahin Filiz, İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.
- GAZÂLÎ, *Mişkâtü'l-Envâr*, Çev., Süleyman Ateş, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1994.
- GÜVEN, Güler, *Ali Nihad Tarlan'dan Divan Şiiri Dersleri*, Haz. Hayri Ataş, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2009.
- HACİİBRAHİMOĞLU, Hümeyra Sevgülü, *Esmâ-i Hüsnâya Dayanan Kelâm Anlayışı Ebû İshak es-Saffâr Örneği*, Ankara: Oku Okut Yayınları, 2021.
- HADİSLERLE İSLÂM*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020, 2 C.
- İŞİK, Emin, "Midhat Baharî" *Âsîtâne* 7 (2010), s. 24-27.
- İBN ACİBE, EBU'L-ABBAS AHMED B. MUHAMMED B. MEHDÎ EL-HASENÎ EŞ-ŞAZELÎ, *El-Fütühâtü'l-İlâhiyye fî Şerhi'l-Mebâhisi'l-Asliyye*, Kahire: Âlemü'l-fikr, [ty].
- İBN ARABÎ, *Fûsûsu'l-Hikem*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1980.
- İNAN, Yusuf Ziya, *Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan (Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri)*, İstanbul: Sıralar Matbaası, 1965.
- KARAHAN, Abdülkadir, "Ali Nihad Tarlan: Güneş Yaprak", *Türk Dili*, III/28 (1954), s. 232-236.
- KEMALPAŞAZADE, *Resâ'il-i İbn Kemâl*, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1316 (1898).
- KOCA, Ferhat, "Kemalpaşazâde'nin Risâle Ft'ş-Şahsı'l-İnsânî Adlı Eserindeki Bazı Görüşlerinin Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 27 (2016), s. 9-55.
- KUR'AN-I KERİM MEÂLİ*, Haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- KURNAZ, Cemal, *Hayâli Bey Divânı Tahlili*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- KUT, Günay, "Tarlan, Ali Nihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, C. 40, s. 108-110.
- KUTBUDDİN SEYYİDİ ABDÜLKERİM EL-CÎLÎ, *Gunyetü fi Erbâbi's-Semmâ' fi Keşfi'l-Kinâ' an Vücûhi'l-İstima'*, Beyrut: Kitâbu'n-Nâşirün, 1971.
- MAHMUD-I ŞEBÜSTERÎ, *Gülşen-i Râz*, Çev., Abdülbâki Gölpinarlı, İstanbul: İşbankası Kültür Yayınları, 2011.
- MEVLÂNÂ CELALEDDİN, *Mesnevî*, Tercüme: Veled Çelebi İzbudak, Gözden Geziren: Abdülbaki Gölpinarlı, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2018, 3. Bsk., 6 C.
- MİDHAT (BAHARÎ), *Leâli-i Meânî*, İstanbul: Artin Asadoryan ve Mahdumları Matbaası, 1328 (1912).
- MUHAMMED ES'AD ERBİLÎ, *Divân-ı Es'ad: Farsça/Türkçe*, (Farsça Bölümünü) Çev., Ali Nihad Tarlan, İstanbul: Erkam Yayınları, 1991, s. 9-122.
- MÜEYYİDÜDDİN EL-CÜNDÎ, *Şerhu alâ Fusûsi'l-Hikem*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.

- ÖZEN, Şükrü, “Kemal Paşazâde: Fikhî Görüşleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 25, s. 240-242.
- SARAÇ, M. A. Yekta, “Kemal Paşazâde: Edebî Şahsiyeti”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 25, s. 244-245.
- SARAÇ, M. A. Yekta, *Kemâl Paşazâde: Divân ve Diğer Şiirler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021.
- SEYYİD MUHAMMED HÜSEYİN HÜSEYNÎ TAHRÂNÎ, *Ma‘rifetüllâh*, Beyrut: Daru’l-Mahacceti’l-Beyzâ, [ty].
- ŞEBÜSTERİ, *Gülşeni Raz*, Çev., Abdüllbaki Gölpınarlı, İstanbul: Maarif Matbaası, 1944.
- TARLAN, Ali Nihad, *Kuğular*, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1970.
- TARLAN, Ali Nihad, *Güneş Yaprak*, İstanbul: Anıl Matbaası, 1953.
- TARLAN, Ali Nihad, *Şeyhî Divanı’nı Tetkik*, İstanbul: Sühulet Matbaası, 1934.
- Tarlan, Ali Nihad, Vücüd Risâlesi Tercümesi, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_1723-b.
- TEKİN, Gönül Alpay, “Ali Nihad Bey’in Hayatı, Ali Nihad Bey’in Kişiliği”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları/Journal of Turkish Studies*, 3 (1979), s. 31-49.
- TEKİN, Özkan, “İbn Kemal’in Bazı Metafizik Meseleler Konusunda Cürcânî’ye Yöneltilmiş Eleştiriler”, *Danışname*, 2 (2021), s. 191-210.
- TOKSÖZ, Hatice, “Kemalpaşazâde’nin İsbât-ı Vâcib Yorumu ve Katkısı”, *Danışname*, 2 (2021), s. 19-40.
- TOLASA, Harun, *Ahmed Paşa’nın Şiir Dünyası*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1973.
- TOPALOĞLU, Bekir, “Tecdüdü’l-İ’tikâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, C. 40, s. 250-251.
- TURAN, Şerafettin, “Kemal Paşazâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, C. 25, s. 238-240.
- TÜLÜCÜ, Süleyman, “Lebid b. Rebî’a” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, C. 27, s. 121-122.
- ULUDAĞ, Süleyman, “A’yân-ı Sâbite”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, C. 4, s. 198-199.
- UYSAL, Servet Sami, “Bir Kitabın Düşündürdükleri”, *Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan (Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri)*, İstanbul: Sıralar Matbaası, 1965, s. 76-82. (“Bir Kitabın Düşündürdükleri”, *Türk Düşüncesi Dergisi*, C. 3, Sayı, 18 (1955), s. 400-404’dan tekrar basım)
- YAVUZ, Yusuf Şevki, “Vücüd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, C. 43, s. 136-137.
- YILDIZ, Yasemin, *Kemâlpaşazâde’nin Ziyâdetü’l-Vücûd ‘Ale’l-Mâhiyye Adlı Risâlesinin Tahkik ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012.

EK. Ali Nihad Tarlan, *Vücûd Risâlesi Tercümesi* (Müellif Nüshası).

بوی الطیریه صحیفه آیتیه نیرده فیضیه بر نیلادور . وجود اولی ، نور محمد (الله نور انوار کونیه اولور محمد)
جنابیه سید ، واجبه الخیر و نور خاتمه تکلمه الخیر و نور محمد صحت کونیه سید . (الم توالی - مات کینه و انوار)
پورده ، علی دنده مقصد ، آفاقاته و نرسنه علی کونیه . و هر وجود ، یا اولک نور نیرک ساج سید . (پورده نرسنه
پورده طاکور .

نه خدر عجبیه ، کونیه نور و نه یقیده (و هر نرسنه الهیه معده صل اولورده) و نورده کونیه ده اوز اولورده یوقده .
الدعیایه انا لله ما نسئله اذی الخیر (الله - شسته حیایات نرسنه شسته الیه ده ده . و هر طیریه نرسنه
ایده . سلطانیه و امارتیه و حکامتیه . شسته نرسنه ! عالم تجلی همه یل کور و نرسنه کوزارده عجبانه نرسنه
احواله انقضام آفاقاته ، اولورده و پورده نرسنه باقیده .

هستیته که در شسته کونیه جلوه سلام - زاده هسسته و نیستیت عالم عجبیه .
اولورده نرسنه عجبیه ایده پورده نرسنه . الهیه انقضام عالم ، اولورده و پورده نرسنه قائمده .
و پورده الیه اسمای مطلقین و عالم عجبیه نرسنه و نرسنه و نرسنه و نرسنه و نرسنه و نرسنه و نرسنه و نرسنه
نرسنه آیه لوده کور سیده . و هر شسته بر اشته هورده و هرده و هرده و هرده و هرده و هرده و هرده و هرده
ایده کونیه ، ظهور اشته .

صد هکذا آیه و اولورده شاهد حضور سید و پورده آیه آناه و جانه و هرده نرسنه
جنابیه سیده ، پورده نرسنه آیه و هکله . نور الیه ، هکله آیه آیه و نرسنه اولورده حیای و پورده نرسنه .
و جانه ملکه المقدس ، لایقین به شیه اولورده یقین عهده شسته ، جنابیه نرسنه و نرسنه و نرسنه و نرسنه و نرسنه و نرسنه
انقضا لایقین . نور الیه کونیه کی و هکله . عیبیه ، آیه و کونیه ده ده . انچه پورده نرسنه آیه نرسنه
صا اولورده کونیه ، کونیه سیده که باقی نرسنه . سکنه واجبه الخیر و اولورده سسته حای اولورده نرسنه ، انکه کونیه
کونیه نسبت آیتیه حکایت عاریته و اولورده .

(الله کونیه نرسنه پورده اولورده حقیقته انا لله نرسنه ایده نرسنه . سسته آرونیه عیبیه و نرسنه . سسته
شما دیانته نرسنه ایله نرسنه . نرسنه نرسنه . نرسنه نرسنه . نرسنه نرسنه . نرسنه نرسنه . نرسنه نرسنه .
سسته نرسنه و نرسنه نرسنه نرسنه . اولورده نرسنه نرسنه نرسنه نرسنه .

هالاستقامت و اولییر. آتقاد اولور و عشق، ابرارکم اید و مود و مده. جیوت و اولیر. جیوت و مده شخصیله
عیب اولور. المد و مده دینه برستی کور مدیر. سندنه شخصیله اولور و سندنه مدیاق (دانا نه) [۱] سجا
ما اعظم شاهه [۲] و جافا لیبیه اللله [۳] دیریل. هاشمیت حاله سر مستبک کور سوزله، طی اولور و رویت
اولمانه. کاندیل ندی بوسک لاله کور، نالک ایشیه عقلت نر کلمه نازل آت کلله زانه لاله ایه اتم اولور حقیقی اولییه
سج اتم اولور یعنی آتم اولور. بوز، هاشمیت علیا لاله سندنه زانف سو بیکم بنده، مستوم، بیخ سنبه برکینه کور
و سیرینه باز. انصافه آتیدو باقمین زمانه حاصل آتیدو کور سوز اولور و کور حیات آتیدو ایه اتم مده علیا ایدو.

وقد حد و حد کور و سوزاق قد حیات نه ایدو. بوز ما کور اولور و سوزاق استغفار ایدو و
سوزاق جاب و وقت الحز و تقنایا و سوزاق اولور. و جافا کور اولور و جافا کور اولور و جافا کور اولور
هنا به مده برقیله سو بیکم زمانه اولور و سوزاق ایدو و سوزاق جاب ایدو. سوزاق کور ایدو سوزاق اولور و سوزاق اولور
اقامه ایدو. اولور مده انصافه ایدو سوزاق سوزاق و دنیا مصطفی، اسک کور دیکم کور و کور و کور و اوقام اولور
و اصل اولور مده زمانه کور سوزاق جاب ایدو. و جافا مده مده اولور و سوزاق کور سوزاق ایدو سوزاق ایدو
و سوزاق ایدو. اولور کور اولور. اولور سوزاق سوزاق سوزاق سوزاق.

دل مغز مده حقیقت ابر سوزاق ایدو * دیکوت خوسید جیوت و سوزاق
موم، جیوت و سوزاق ایدو زمانه هکیمی بوسک کور و، اطرح اولور بوسک ایدو بوز کور و، بوز ایدو مقام مده کور
ماتنه هکیمی و سوزاق کور و، بوز مده ایدو جیوت ایدو ایدو سوزاق ایدو ایدو سوزاق ایدو سوزاق ایدو
هکیمی بوسک کور و، جیوت کور مده ایدو بوسک سوزاق ایدو. هاشمیت، بوز کور ایدو مده. بوز اولور و سوزاق ایدو بوسک
ایله بوز کور و، و.

اولور اولور نه سوزاق ایدو بوز کور. بقیه اولور نه سوزاق ایدو که جمالی اولور. (مدیقه بوز کور سوزاق)
و جافا انصافه ایدو تقنایا کور و سوزاق ایدو و جافا ایدو ایدو.
اولور کور و سوزاق ایدو، اولور کور و سوزاق ایدو، اولور کور و سوزاق ایدو، اولور کور و سوزاق ایدو
ایله کور و سوزاق ایدو، ایدو. اولور کور و سوزاق ایدو، اولور کور و سوزاق ایدو، اولور کور و سوزاق ایدو
سوزاق (جیوت)، (جیوت)، (جیوت)، (جیوت)، (جیوت)، (جیوت)، (جیوت)، (جیوت)، (جیوت)، (جیوت)

[۱] حیات و مده. [۲] ایا ایدو سوزاق. [۳] سوزاق ایدو

حدیثی است که در آن آمده است: «انا» و غیره. و شکرند از «انا» و غیره جویند و درینک لسانان
قولند اندر «هو» و بعد لسانه بقا ایله واردی خادوم سوز سوزیند. و چونک لحد آتیش ده روفد و در
سوز لسانه حقیقته موافقتد. «انا» و غیره، لفظه انا یتیم است یعنی از او ایتر شد. و در او کفایت
چینیسه و حسن و جود و مروت. عینیه بو حال و در حال اولده ایتر بیست می حشره (تکرار) سیما
ما اعلم شاهه و دیگرکی رساله نظر ایتریل اوز نامه ایتر بیست می قدره (حکمت) :
- الله! قولت لسانیه کذبیه تقدیر و تزیین ایتریلر عینیه، بقوله سوزیک لسانه کذبیه قدره
اطلا ماید. اوله کفایت تجویز اید. و قولت لسانیه کذبیه سوزیلر. «هو» ویند سوزیک شکرند و در
و استقامت و تقویله.
خدا به چه! و مؤمنه فطرتی ایتریلر قولت اجاب حقی عید یقین ایتریلر. چونک تجلییه، اوله بصر
بجیه تید. کلمه بوقلبی خلوله کتب. استقامت، اوله مال او صاف قلمتیدیر لید.
و ما هو فی حاله بخله و لد
بنفصل عن و ما شا و شرا
و ما قدر من اهل بخله بقدره
و ایه المذبح عند رفعت الید و افا
اشا صده من صفره فاشان
همالذ نقالنه عنده ایستقامت
کما انه بدلتهم یظن و جمعه
بصفره غیر و کفره افول سوار
چنانچه حدیثی است که در آن آمده است: «انا» و غیره. و شکرند از «انا» و غیره جویند و درینک لسانان
قولند اندر «هو» و بعد لسانه بقا ایله واردی خادوم سوز سوزیند. و چونک لحد آتیش ده روفد و در
سوز لسانه حقیقته موافقتد. «انا» و غیره، لفظه انا یتیم است یعنی از او ایتر شد. و در او کفایت
چینیسه و حسن و جود و مروت. عینیه بو حال و در حال اولده ایتر بیست می حشره (تکرار) سیما
ما اعلم شاهه و دیگرکی رساله نظر ایتریل اوز نامه ایتر بیست می قدره (حکمت) :
- الله! قولت لسانیه کذبیه تقدیر و تزیین ایتریلر عینیه، بقوله سوزیک لسانه کذبیه قدره
اطلا ماید. اوله کفایت تجویز اید. و قولت لسانیه کذبیه سوزیلر. «هو» ویند سوزیک شکرند و در
و استقامت و تقویله.
خدا به چه! و مؤمنه فطرتی ایتریلر قولت اجاب حقی عید یقین ایتریلر. چونک تجلییه، اوله بصر
بجیه تید. کلمه بوقلبی خلوله کتب. استقامت، اوله مال او صاف قلمتیدیر لید.
و ما هو فی حاله بخله و لد
بنفصل عن و ما شا و شرا
و ما قدر من اهل بخله بقدره
و ایه المذبح عند رفعت الید و افا
اشا صده من صفره فاشان
همالذ نقالنه عنده ایستقامت
کما انه بدلتهم یظن و جمعه
بصفره غیر و کفره افول سوار
چنانچه حدیثی است که در آن آمده است: «انا» و غیره. و شکرند از «انا» و غیره جویند و درینک لسانان
قولند اندر «هو» و بعد لسانه بقا ایله واردی خادوم سوز سوزیند. و چونک لحد آتیش ده روفد و در
سوز لسانه حقیقته موافقتد. «انا» و غیره، لفظه انا یتیم است یعنی از او ایتر شد. و در او کفایت
چینیسه و حسن و جود و مروت. عینیه بو حال و در حال اولده ایتر بیست می حشره (تکرار) سیما
ما اعلم شاهه و دیگرکی رساله نظر ایتریل اوز نامه ایتر بیست می قدره (حکمت) :
- الله! قولت لسانیه کذبیه تقدیر و تزیین ایتریلر عینیه، بقوله سوزیک لسانه کذبیه قدره
اطلا ماید. اوله کفایت تجویز اید. و قولت لسانیه کذبیه سوزیلر. «هو» ویند سوزیک شکرند و در
و استقامت و تقویله.
خدا به چه! و مؤمنه فطرتی ایتریلر قولت اجاب حقی عید یقین ایتریلر. چونک تجلییه، اوله بصر
بجیه تید. کلمه بوقلبی خلوله کتب. استقامت، اوله مال او صاف قلمتیدیر لید.
و ما هو فی حاله بخله و لد
بنفصل عن و ما شا و شرا
و ما قدر من اهل بخله بقدره
و ایه المذبح عند رفعت الید و افا
اشا صده من صفره فاشان
همالذ نقالنه عنده ایستقامت
کما انه بدلتهم یظن و جمعه
بصفره غیر و کفره افول سوار

نقد و نظر صاحب دودمه المصنفه بشعر جلیج برزاق کورتر . و از زمانه آکلار که بتوجه بر تغییرات حرکتیه ، اوله ذاتی
 و کله احکام و صفاتی در . جنابه حودنا ؛ حله ، ایچک صفانه ذوق اولارک یارلدیغی برکولدر . فضا به کله نانی
 بیلدیزلرک آقانه حوره کله کسکلیک عام ، قدر ، عدله او صوره یارلد . واجب الوجود ، ذاته العبدیه که نظریه
 باقی زمانه . و جمله الوجود ، صور و حواله که اتمایله اید . حیدر اولنده جنابه حیدر . اوله غیرین با حله .
 یقود (اوله کله شیخ ما خا ارامه با ایل) بولکه المصنفه شکیله اولنده کسکلیک ، با ایلدر . طاقات ، نظام برور بوشیای
 مختلف صورته کور و فسیدر . کولکلیک باش ، فضا به حقه کله شکر اولک . ما کسکلیک ، اوله نوری یارلد اولک .
 حد دیدار الیه برکولنده کله فضا به ایدیکه زمانه حمله کوزک اوله قبول اولک اید .
 خاتمه صور اولدر جان اولنده کله حقه حقیقیه عدله ایدیکه نظریه و اشیخ اوله در هر طور الوجود باشه
 بر حود اولار الیه کور و ایل . و ایل کله شیخ کله الوجود حقیقیه حیدر الیه بر حودیه منقول ؛
 کله الیه اوله ایدمه شیخ . حقیق بوسوره ستمقاله اکتی یلور ؛
 بر زمانه با نقاره ایشیا اید . کله ایدمه زمانه اوله بزم صور ، صور سیویب طوریج لر و حیاتیات اولکلدر
 جلیج قائم اولدیغی سولیلور فقط بولده اوله کور عدله دیدر . ایدر الیه صفانه فضا به دریا ده
 صوفیه کورمه جلیج عالم برالده اولدیغی اوله مراجعت از وضع سولیلور . اوله کور کسکلیک . و بالغه حیدر ایل .
 عالم با ایلده ، بیلک حوده بشعر برش کور کله به اوله نوری حوق کور کور اید . [3]

پست

سال اوله طلبه جام جم از ما میگرد * آنکه خود را شسته ز بیجا نه تمنا میگرد
 کوهی بر آنکه پیروز صدانه دیگرش * طلبه انکم شفا دلیده دریا میگرد
 نه قدم سندر و ایدک کسک بزمه جام جم ایستور . حال بولکه اوله ایل مالکدر . فقط بیا بیجیه ایستور . حیدر الیه بولده
 عمره سولیلور ایچکجه لجه دریا ده غیبیه اولدر لدر ایستور . بر کلا کله فضا به العبدیه واحده اوله صفا
 شمشه ، نتیجه حقیقیه کله بو اکل اولم اکتشاف ایدر بولدر .
 دریا بخور اید . بخار دیرلک اولم ایدر بلوط دیرلک ، تکدر جمیل ایدر یا غمور دیرلک . بولدی و آقا در ندر دیرلک .
 کورک صفت اولدرین کور کور . حال بولکه ایلر حودان مالکده حقیق قدم اوله ایلر ایلر اولر اولر .

[3] حقیق شاعر ، بوسوقه شکر حیدر سولیلور : او ما حیدر کله در لای ایلر ده ده ، یا جلیج ایلر .

واجبه بقائه حقیقته صحایفه تکلیفاته مادیه و موضوعیه اهل اتمه . نیرا الله ! بگویند و صافندند خدایم .
واجبه العبودیة التامة للوجود . من حیثه عینة الابدان الطوریة و تجلیة . یوشه انصافه و حلوله و کلمه . .
من بوجه صفه شعر غیره میگوید . :

کوی آمده کسی در سیه مقام حضوره * که جوی نه اندازد و حلول

یوقاریه که ختمی در صفه / انعامه و رفیقه ایدیم که در معقولی مستوی بر کلمه . . یوشه واجب بقا بینه
خوارخانه ایل عادت من بوقته . .

مادیه جنبه صمد و کلمه نوریه حیثه خدایم ایدیم . خیزه و سیا و در راه به یا درو یا بیلی . یا کدر صمد ظاهره
بیسالیله کبریا و کبریا ایله در تو ایدیم .

جنبه حقن و کرمه و ملامت و ممتنانه تشبیهات قابل تصدیق و اولیای او در معقول و مشاط معقول
انسانیت من و کرمه بطی صورتیله / اعیانه ثابت و جویس . کرمه حقیقت و جود اولیای . و ممتنانه بکرمه
حقن قطره هر چه بیچ ایدیم . یوشه و الطور / حد و نیت ذکر حقیقتی ایدیم خالوه و مملویم و کلمه .

و ا - تا ایل بوند . اگر ایل / ایدیم اولیای کلمات حقیقت حقن ایدیم اولیای شایع خاطر و کلمه اولیای
بقره حقیقتیله و در حد و نیت تمام اولیای . حالیکه ذکر ایدیم اولیای در مقصد معکوسه کلمه اولیای

برسورد آسمان سیر . بود و در وجود حقیقتیله خیال کلمه اولیای در مقصد اولیای اولیای اولیای
برسیریه یعنی مقصد وجود و خالوه اولیای . فاضله تشبیهات حقن ایدیم اولیای اولیای اولیای اولیای

ا و ا که کلام ایدیم .

.. ترکیب قول ایدیم بکلمه صفات مقصد من طبع اولیای بر ذات واحد اولیای که حد ذاتی عدم و نقصان اولیای
مذمه و حقیقت وجودی . در سیه ایدیم وجودی اولیای . یوشه مقصد حقیقت حقیقا . فقط مطلقانه ذکر
بهر کلمه اقام اولیای . ذات حقیقتیله کرمه و ممتنانه کلمه اولیای اولیای اولیای اولیای اولیای
و ا اولیای یا کرمه و کرمه . فقط مبدأ ذات اولیای که بکرمه اولیای اولیای اولیای اولیای اولیای

یعنی موجود حقیقتیله که مقصد ذات مقصد و مقصد . صفات وجودی اولیای بر ذات حقیقتیله اولیای . بر آیدیم کرمه
صمد الله الی الله الاله المملکت المقصد من السلام المزمع المزمع العزیز الجبار المتکبر / فقط حقیقتیله ایدیم اولیای
اولیای صفات کلمه و ا . . ایدیم اولیای اولیای اولیای اولیای اولیای اولیای اولیای اولیای

(ختام)

بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله رب العالمین